

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра психології

На правах рукопису


БЕЗМАТЕРНИХ АНАСТАСІЯ СЕРГІЙВНА

ОСОБЛИВОСТІ ШКІЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З РІЗНОЮ
ДОШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ

Спеціальність 053 Психологія
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма Психологія
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

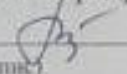
Науковий керівник:
**Пріснякова Людмила
Макарівна,** 
кандидат психологічних наук,
доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

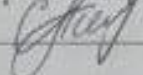
Протокол засідання кафедри

№ 10 від 15.01.2024

Завідувач кафедри

 Людмила ПРИСНЯКОВА
(підпис) (І м.я. ПРИЗВИЩЕ)

Нормоконтроль

 Наталія СЕРГІЄНКО

Дніпро, 2024

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кафедра Психології
Освітній ступінь Магістр
Спеціальність 053 «Психологія»
Освітня програма 053 «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Психології
(назва кафедри)



Людмила ПРИСНЯКОВА

(підпис)

14. 02.2024

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

БЕЗМАТЕРНИХ АНАСТАСІЯ СЕРГІЇВНА

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

1. Тема роботи Особливості шкільної адаптації дітей з різною дошкільною освітою

2. Науковий керівник Пріснякова Людмила Макарівна, кандидат психологічних наук, доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи на кафедру

12.02.2024

1. Мета кваліфікаційної роботи дослідити особливості адаптації першокласників з різною дошкільною освітою

2. Завдання випускної кваліфікаційної роботи

1. З'ясувати індивідуально психологічні особливості першокласників.

2. Розкрити особливості шкільної адаптації першокласників.

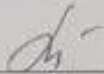
3. Виявити роль дошкільних закладів у формуванні компонентів готовності до школи, як профілактика дезадаптації.

4. Провести емпіричне дослідження з метою з'ясування особливостей шкільної адаптації першокласників-вихованців дитячих садків та першокласників, які отримували дошкільну освіту вдома.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

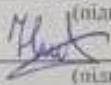
№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вступ	Вересень 2023 р.	Виконано
2.	I Розділ	Грудень 2023 р.	Виконано
3.	II Розділ	Грудень 2023 р.	Виконано
4.	III Розділ	Листопад 2023 р.	Виконано
5.	Робота в цілому	Лютий 2024р.	Виконано

Науковий керівник



Людмила ПРИСНЯКОВА

Здобувач вищої освіти



Анастасія БЕЗМАТЕРНИХ

Дата видавання завдання 16.09.2023

АНОТАЦІЯ

Безматерних А.С. Особливості шкільної адаптації дітей з різною дошкільною освітою/ Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 053 «Психологія» (освітньо-професійна програма «Психологія»). ВВПЗ ДГУ, Дніпро, 2024.

Зміст анотації: Охарактеризовано особливості шкільної адаптації дітей. Розглянуто аналіз соціально – педагогічних умов адаптації дитини до школи. Виявлено роль дошкільної освіти у формуванні готовності до школи.

Ключові слова: ШКІЛЬНА АДАПТАЦІЯ, ДОШКІЛЬНА ОСВІТА, СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ, ПЕРШОКЛАСНИК, ШКІЛЬНА ДЕЗАДАПТАЦІЯ.

Список публікацій здобувача вищої освіти:

1. The 6th International scientific and practical conference “Current challenges of science and education” (February 12-14, 2024) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2024. 517 p.
2. The 5th International scientific and practical conference “Innovative development of science, technology and education” (February 15-17, 2024) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2024. 610 p.

ABSTRACT

Bezmaternykh A. Peculiarities of school adaptation of children with different pre-school education/ Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 053 «Psychology» (educational and professional program «Psychology»). VNPZ DGU, Dnipro, 2024.

Content of the abstract: The peculiarities of children's school adaptation are characterized. The analysis of socio-pedagogical conditions of the child's adaptation to school is considered. The role of preschool education in the formation of readiness for school has been revealed.

Key words: SCHOOL ADAPTATION, PRESCHOOL EDUCATION, SOCIAL ADAPTATION, FIRST GRADE STUDENT, SCHOOL DISADAPTATION.

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З РІЗНОЮ ДОШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ	13
1.1. Індивідуально психологічні особливості дитини, яка вступає до школи.....	13
1.2. Особливості шкільної адаптації першокласників	16
1.3. Роль дошкільної освіти у формуванні готовності до школи як профілактики дезадаптації першокласників	24
Висновки до першого розділу	28
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО – ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО УМОВ ШКОЛИ.....	30
2.1. Аналіз соціально – педагогічних умов адаптації дитини до школи.....	30
2.2. Впровадження досвіду соціальної адаптації дітей до школи на прикладі Дубовицької.....	36
2.3. Підготовка й адаптація дітей до школи.....	39
Висновки до другого розділу.....	44
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНОЮ ДОШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ.....	46
3.1. Організація дослідження, методи та методики.....	46
3.2. Полігон дослідження, характеристика його учасників.....	49
3.3. Результати емпіричного дослідження.....	50

Висновки до третього розділу.....	65
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	68
ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА.....	70
ДОДАТОК А.....	79
ДОДАТОК Б.....	81
ДОДАТОК В.....	83
ДОДАТОК Г.....	86
ДОДАТОК Ґ.....	87
ДОДАТОК Д.....	90
ДОДАТОК Е.....	93
ДОДАТОК Є.....	99
ДОДАТОК Ж.....	100
ДОДАТОК З.....	101

ВСТУП

Похід дитини до школи – важлива подія в її житті. Залежно від рівня психологічної підготовки діти матимуть різний досвід. Психологічна підготовка до школи - це комплексний тренінг, структура якого включає особистісну, інтелектуальну та психосоціальну підготовку.

У вітчизняній психології та педагогіці проблема готовності дитини до початку систематичного шкільного навчання вивчалася в різних аспектах такими психологами: Л. І. Божович, Д. Б. Ельконін, О. В. Запорожець Урунтатаєва Г. А. ін. Проблемами діагностування дітей що йдуть до школи, займалися Г. Колесова, Т. Д. Марциновський, Д. Б. Ельконін та ін..

Адаптація першокласників до школи є однією з найактуальніших проблем дитячої психології, якою займаються педагогіка, психологія, біологія та соціологія. Напевно, кожен погодиться, що майже всі діти, які йдуть у перший клас, хочуть бути хорошими учнями. Незалежно від мотивації до навчання, більшість із них все одно навчається старанно. Але, на жаль, не всім це вдається і багато хто з них мають різні труднощі в навчанні. В даний час в Україні подібні труднощі, за даними різних авторів, відчувають до 40% учнів початкових класів загальноосвітньої школи, причому відзначається тенденція до подальшого зростання їх кількості [4].

З теоретичної точки зору ми вважаємо, що дошкільна освіта є першим кроком у формуванні навчальної мотивації та механізмів взаємодії з соціальним середовищем, які є важливим елементом підготовки до школи. Навчальна програма дитячого садка включає структуроване навчання, гру та

дисципліну для підготовки дітей дошкільного віку до школи. Батьки це знають і віддають дітей у садочок, але не всі можуть відвідувати. Власне, це одна з причин, чому це питання почали вивчати, адже дітей народжується все більше, а місць у дитсадках не вистачає. Отже проблеми з місцями в дошкільних навчальних закладах дійсно існують. Саме тому обрана проблематика є вельми актуальною на даний момент.

Мета дипломної роботи: дослідити особливості адаптації першокласників з різною дошкільною освітою.

Об'єкт дослідження: адаптація першокласників до шкільного навчання.

Предмет дослідження: особливості адаптації першокласників, з різною дошкільною освітою.

Наукова гіпотеза: дитяча дошкільна установа створює умови розвитку дитини, більшою мірою сприяючи благополучній адаптації до школи, ніж домашнє виховання.

Емпіричні гіпотези: 1. Існують значущі розбіжності за показниками соціальної адаптації між першокласниками-вихованцями дитячих садків та першокласниками, які отримували дошкільну освіту вдома.

2. Показник успішності у навчанні статистично відрізняється для першокласників-вихованців дитячих садків та першокласників, які отримували дошкільну освіту вдома.

3. Існують розбіжності за показником сформованості пізнавальних мотивів у першокласників-вихованців дитячих садків та першокласників, які отримували дошкільну освіту вдома.

Задачі дипломної роботи:

1. З'ясувати індивідуально психологічні особливості першокласників.
2. Розкрити особливості шкільної адаптації першокласників.
3. Виявити роль дошкільних закладів у формуванні компонентів готовності до школи, як профілактика дезадаптації.

4. Провести емпіричне дослідження з метою з'ясування особливостей шкільної адаптації першокласників-вихованців дитячих садків та першокласників, які отримували дошкільну освіту вдома.

Методи дослідження та аналізу даних:

1. Метод теоретичного аналізу даних;
2. Психодіагностичні методи:
 - методика «Школа звірів» (автори Н. В'юнова, К. Гайдар);
 - анкета для вчителя та анкета для батьків першокласників (при складанні анкет враховувалися основні компоненти готовності до школи);
 - методика вивчення навчальної мотивації першокласників за підсумками навчання у 1-му класі (при складанні анкети були збережені основні підходи з методики М. Р. Гінзбурга);
 - методика «Сходишки» В. Щура;
 - методика дослідження шкільної тривожності Р. Теммла, М. Доркі, В. Амена;
 - методика спостереження Р. Сірса;
 - колірний тест відносин Люшера;
 - методика «Що мені подобається у школі» (Автор М.Г. Ласкунова).

Особистий внесок здобувача:

1. The 6th International scientific and practical conference “Current challenges of science and education” (February 12-14, 2024) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2024. 517 p.
2. The 5th International scientific and practical conference “Innovative development of science, technology and education” (February 15-17, 2024) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2024. 610 p.

Полігон дослідження: у дослідженні брали участь учні перших класів КЗО «СЗШ №123» директор школи Агашарипова І.А. У школі 100 учнів перших класів(1-А , 1-Б та 1-В).

Структура курсової роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел, що має 90 джерел, 9 додатків. Магістерська робота містить: 13 таблиць, 13 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З РІЗНОЮ ДОШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ

1.1. Індивідуально психологічні особливості дитини, яка вступає до школи

«Якщо педагогіка, хоче виховати людину в усіх відношеннях, то вона повинна перш за все дізнатися його теж в усіх відношеннях», - писав К.Д. Ушинський.[12] Тому для початку потрібно розібратися з тим, що відбувається в організмі дитини при переході до молодшого шкільного віку. Учням першого класу зазвичай 6-7 років[46]. У цей період кожен першокласник переживає кризу семи років. Кризи вимагають переходу до нового змісту в нових ситуаціях і соціальних відносинах. Діти повинні ставитися до суспільства як до групи індивідів, які займаються обов'язковою, суспільно необхідною і корисною для суспільства діяльністю. У нашому випадку ця тенденція виражається в бажанні піти до школи раніше. Вищі ступені розвитку дітей, які досягли семирічного віку, часто плутають з питаннями про готовність дитини

до навчання в школі[25]. Спостереження за першим днем дітей у школі показує, що багато дітей ще не готові йти до школи.

Бажання вчитися в школі залежить від рівня психофізичного розвитку та фізичної зрілості дитини. Вага малюка все збільшується і збільшується, як і його розумові здібності. Завдяки інтенсивному розвитку нервової системи та її здатності до значного розвитку збільшується вага лобових часток мозку, створюючи можливості для довільної поведінки, планування, реалізації та контролю планів дій. Посилення процесів гальмування і врівноваженості вищої нервової діяльності[7]. При цьому процеси збудження завжди переважають над гальмуванням, у зв'язку з чим дитина залишається тривожною і розгальмованою, хоча і в значно меншій мірі, ніж у дошкільнят. Організм дитини 6 років характеризується добре розвиненим серцем і судинами, що дозволяє їй справлятися із завданнями шкільної програми. Програми орієнтовані на розумові та фізичні здібності дітей цього віку[47]. Тому він пропонує коротші сеанси – 35 хвилин, багато руху, ігрове середовище тощо.

Хоча зараз ми зосереджуємося на певних ускладненнях, особливо на фізіологічній адаптації (підвищена стомлюваність, нервово-психічні розлади у дітей), фізіологічні кризи є менш вираженими, що допомагає дітям краще адаптуватися до нових ситуацій. Оскільки поточні фізіологічні зміни відповідають зростаючим вимогам нової ситуації[8]. Крім того, для дітей, нормальний розвиток яких затримується через занедбаність у вихованні, ця криза є останнім шансом наздогнати своїх однолітків.

У дітей 6-7 років спостерігаються відхилення в психофізіологічному розвитку. Є ще одна відмінність у темпах росту хлопчиків і дівчаток: дівчатка випереджають хлопчиків. Деякі вчені дійшли висновку, що «зазвичай у молодших класах за одним столом сидять діти різного віку — дівчатка на півтора роки старші хлопчиків».

Далі слід розглянути когнітивні процеси. Навчаючись у школі, дитина 6-7 років самостійно використовує сенсорні моделі (назви ознак, кольорів, форм,

розмірів). Це характеристика її сприйняття, коли вона вступає до школи[48]. Коли першокласники малюють такі предмети, як столи, будинки, літаки тощо, вони підкреслюють тривимірні елементи, але не виражають перспективу. Першокласники визначають розташування предметів (праворуч, спереду і ззаду тощо), особливо ліворуч і праворуч від іншої людини, помічають предмети перед собою і позаду, правильно називають ліве і праве передпліччя. Учні в цьому віці можуть уявити себе в положенні людини і можуть визначити свої позиції справа і зліва.

Завдяки його фантазії зростає попит на дітей. Якщо дві лінії, що перетинаються, збігаються з малюнком дошкільника із зображенням літака, то першокласник підтверджує, що намальований ним літак «справжній». У міру дорослішання дітей кількість ілюстрацій збільшується, дитячі малюнки стають більш завершеними. Збільшується швидкість створення фантастичних образів. Отже, якщо ми пропонуємо стимулювати дитячу уяву сприйняттям чорнильних плям, то виявиться, що середня швидкість, з якою першокласники створюють фантастичні образи, становить 30-35 секунд[49].

Пізнавальна діяльність дитини спрямована на дослідження навколишнього світу та організацію уваги. Коли дитина шести-семи років займається улюбленою грою, вона може грати дві, а то й три години, не відволікаючись[16]. Однак результатом цієї зосередженої уваги є результат інтересу до того, що дитина робить. Якщо вам доведеться звернути увагу на поведінку, яка його не цікавить або яка йому не подобається, він розгубиться і стане абсолютно нещасним. Проте у першокласників все ще домінує мимовільна увага. Дітям важко зосередитися на виснажливих або приємних, але напружених заняттях.

Після вступу до школи дитина вступає в так званий третій період духовного розвитку Піаже - період певної розумової діяльності. Мислення дитини обмежене проблемами, пов'язаними з певними предметами.[11] Образне мислення - основний вид мислення в молодшому шкільному віці.

Молодший школяр може мислити логічно, але цей вік характеризується сенситивністю до навчання, що спирається на наочність.

На початку шкільного навчання мислення дітей характеризується егоцентризмом, тобто станом психіки, що виникає внаслідок відсутності знань, необхідних для правильного вирішення конкретних проблемних ситуацій. Відсутність систематичних знань і неадекватний розвиток уявлень впливають на мислення дитини і призводять до перцептивного мислення. Наприклад, дітям важко рівномірно оцінити кількість води, піску, пластиліну тощо[17].

Крім мислення, пам'ять першокласника має вирішальне значення для засвоєння матеріалу, необхідного для отримання нового соціального досвіду: знань, умінь і навичок. Змінилося співвідношення між різними видами пам'яті порівняно з дошкільнятами. Зростає значення довільної логічної та вербальної пам'яті. Початкові класи вчать розпізнавати об'єкти, більше покладаючись на їхні загальні властивості та зосереджуючись на аналізі та розрізненні конкретних типів та індивідуальних характеристик об'єкта[50].

Таким чином, психологічний розвиток дітей сучасного шкільного віку пов'язаний зі станом системи шкільної освіти, змінами та змінами показників розвитку, програма початкової школи орієнтована на психологічні здібності учнів першого року навчання. Особливістю, яку діти помічають під час навчання в школі, є незалежне управління чутливими значеннями (терміни маси, кольору, форми, розміру). Мимовільна увага поширена серед першокласників. Тому психологічне напруження необхідно поєднувати з ігровою діяльністю. Образне мислення[51] - основний вид мислення в молодшому шкільному віці. У перших класах підвищується значення довільної логічної та словесної пам'яті. Ці аспекти необхідно враховувати при роботі з першокласниками, адже вони перебувають на стику двох вікових груп: дошкільнята та молодші школярі.

1.2. Особливості шкільної адаптації першокласників

Розібравшись з індивідуально психологічною ситуацією першокласників, далі слід почати описувати об'єкт даної курсової роботи, тобто шкільну адаптацію малят .

Перші уроки – один із найважливіших моментів у житті дитини. Для багатьох із них стрес, пов'язаний із виходом на ринок праці, непереборний: змінюються поширені стереотипи, зростає психологічна напруга. Ваша здатність до адаптації та успіх у наступні роки значною мірою залежить від того, наскільки добре ви адаптуєтесь протягом першого курсу коледжу.

Адаптація[52] — поширена форма взаємодії людини з навколишнім середовищем.

При роботі з дітьми шестирічного віку необхідно враховувати фізичні та психічні особливості. Одні психологічні особливості молодших школярів допомагають організувати навчальний процес у першому класі, інші ускладнюють його. За характером впливу програми і правил шкільного життя на процес засвоєння першокласників ці особливості можна поділити на дві групи.

До першої групи належать психологічні особливості учнів шостого класу, які вчитель може використати при проектуванні навчального процесу. У головах шестирічних дітей з'являються класифікації цілей[53]. При цьому однією з головних цілей є встановлення та підтримка добрих стосунків з дорослими та іншими дітьми. Учні прагнуть, щоб їх сприйняли дорослі та намагаються отримати визнання за свою хорошу роботу. Молодші школярі набагато більш відкриті до побажань і бажання вчителя, ніж до його вимог. Насправді, згідно зі шкільним розпорядком, першокласників найкраще вчити правилам поведінки в школі (підняти руку на уроці, встати для відповіді тощо).

Шестирічна дитина агресивна, у своїй поведінці намагається розрізнити «можна» і «не можна». Будучи студентом, для нього було дуже важливо побачити плоди свого розвитку[3]. Він намагається все пояснити, коментує,

діє, любить задавати питання та дізнаватися нове. Першокласник може зосередитися на тому, що його цікавить давно.

У другій групі перераховані психологічні особливості шестирічок у шкільному житті, які ускладнюють процес засвоєння та засвоєння нового змісту. Шестирічна дитина не може прийняти і засвоїти всі правила поведінки в школі і часто їх порушує. Знання правил поведінки новачків часто не збігається з самооцінкою за цими правилами. Молодий студент хоче бути першим у всьому, але не може правильно оцінити свої здібності. Їй часто було важко спілкуватися з однолітками. Емоційно важко визнавати помилки, але проявляє ініціативу, критикуючи однолітків.

Психологи[54] (Л. А. Венгер, Я. Л. Коломенський, В. С. Мухіна) у своїх роботах описують особливості 6-річних дітей:

- Діти цього віку мають достатньо розвинену мову.
- Для них характерна пізнавальна активність.
- Хоча вони можуть доволіно контролювати свою поведінку, зосереджуючи увагу на тому, що їм подобається, мимовільна увага переважає.
- Це період інтенсивного розвитку пам'яті.

Шестирічні діти реалістичні та моторошні. Їх уява дуже мінлива і відіграє важливу роль. Діти мають велику впевненість у собі. Їм соромно і пишаються. Їхнє внутрішнє ставлення до себе: «Я в порядку».

Прагнення до позитивних стосунків з дорослими змінює поведінку дітей шестирічного віку[2]. Однією з головних цілей такої поведінки є отримання визнання з боку дорослих і бажання симпатії з боку однолітків. У шість років емоції перемагають думки. Ваше життя - це постійна турбота про будь-які події.

Дітям цього віку бракує сили волі. Мета – «хочу» і «треба» вступають у конфлікт. Щоб зберегти добрі стосунки з дорослими, діти іноді зраджують. Діти шестирічного віку є працездатними, тому потребують особливого режиму праці та відпочинку, індивідуальної методики та постійного

медичного нагляду. Шум особливо негативно вплинув на успішність шестирічних дітей[55].

Діти легко розуміють прохання вчителя. Тому вплив освіти є важливим у розвитку моральних якостей дітей. Дітям може бути важко звикнути до нового середовища. Ви відчуваєте психічне та фізичне напруження. Шестирічні діти люблять грати та пустувати. Це їхній нормальний стан. Сьогодні є лідери: справжні і неформальні. Дуже важливо, щоб вчителі показували дітям шлях до того, як стати справжніми лідерами.

Звичайно, навчання є важливим для розвитку шестирічної дитини, але гра займає особливе місце в його житті. Шестирічні діти бачать у грі усвідомлені цілі. Геймплей і правила гри того часу - це школа соціальних відносин. Гра розвиває здатність дітей аналізувати свою поведінку, діяльність, спонукання та ставитися до дій, дій і мотивацій інших.

Шкільна адаптація – це процес адаптації учнівської молоді до нових умов життя, нових видів діяльності та нових стресів, пов'язаних із систематичним навчанням[56].

Процес адаптації першокласників протікає на всіх її рівнях:

- біологічному (пристосування до нового режиму навчання й життя);
- психологічному (входження до нової системи вимог, пов'язаних з виконанням навчальної діяльності);
- соціальному (входження до учнівського колективу).

Це означає значну перебудову життя, фізичного та психічного стану першокласників, неприємний дискомфорт (переважно через втрату улюблених звичок і занять, зміну соціального середовища), руйнування та розбалансування динамічних стереотипів, а також швидке накопичення та особистісні зміни. Проявами таких станів можуть бути тривожність, фрустрація, депресія, нестача впевненості в собі, невротичні прояви.

Особливості психологічної адаптації. По-перше, змінився соціальний статус дитини: від дошкільника до студента. Попереду у неї нові та складні завдання: відвідування уроків, пунктуальність, уважність на уроках,

самодисципліна тощо. Вчителі як представники суспільства: встановлюють очікування та правила, які говорять дітям, як поводитися, що робити та як поводитися. По-друге, змінилася лідерська діяльність дитини. До школи діти в основному грають в ігри. Прийшовши до школи, вони починають навчатися навчальній діяльності[4]. Основна психологічна відмінність гри від навчальної діяльності полягає в тому, що гра є вільною, а навчальна діяльність ґрунтується на вольових зусиллях дитини. По-третє, важливий фактор, що впливає на психологічну координацію дитини в школі, - його соціальне оточення[5]. Від ставлення вчителя до дитини залежить його успіх у продовженні навчання в школі. Успіх адаптації дитини до навчання залежить від її здатності зберегти своє місце в класі. По-четверте, однією з серйозних проблем є обмеження рухової активності агресивних дітей і, навпаки, активізація ледачих і неактивних дітей.

Соціальна адаптація[57] – це процес, за допомогою якого дитина або дитяча група досягають стану соціальної рівноваги при відсутності переживання конфлікту із оточуючими людьми.

Соціальну адаптацію часто вважають завершальним етапом адаптації, що забезпечує фізичне, психічне та соціальне благополуччя людини. Першокласники повинні адаптуватися до потреб соціальних груп, які формують школу (учнівські групи, вчителі, інші класи тощо)[18].

Рівні коригування. Залежно від рівня адаптації дітей можна поділити на три групи. Перша група (вищий рівень) звикає до школи вже в перші два місяці навчання. Ці діти відносно швидко потрапляють у колективи, звикають до школи, знаходять нових друзів у класі, майже завжди в гарному настрої, доброзичливі, чесні та без особливого напруження виконують усе, що від них вимагають вчителі. До кінця жовтня будуть освоєні нові умови, нові вимоги та нові системи. Легке регулювання форми[6].

Друга група дітей (середня школа) мала тривалий адаптаційний період, їх поведінка не відповідала шкільним вимогам: нездатність змиритися з навчальною ситуацією, вчителями та однокласниками. Зазвичай їм важко

стежити за заняттями. До кінця першого семестру ці діти стають більш чутливими завдяки доброті та чуйності вчителя[58].

Третя група («група ризику») — діти, соціально-психологічна адаптація яких пов'язана зі значними труднощами. Не вчать уроки, демонструють негативну поведінку та сильні негативні емоції. На таких дітей часто скаржаться вчителі та батьки. Постійне ненавчання та відсутність спілкування з вчителями призводять до ізоляції від однолітків та негативного ставлення. Серед таких дітей можуть бути ті, хто потребує лікування – учні з психоневрологічними розладами, але можуть бути й учні, які не готові до школи. Це «група ризику».

Адаптаційний процес першокласників побудований таким чином[9]:

1. Дошкільний етап (березень — серпень), до якого входять:

- діагностика готовності до шкільного навчання;
- знайомство дітей зі школою та її територією (екскурсія);
- корекційно-розвивальні заняття з дітьми;
- надає групові та індивідуальні консультації для батьків майбутніх першокласників з корисною інформацією щодо організації дошкільного життя їхньої дитини.

2. Етап загальної адаптації (вересень — січень), який передбачає:

- виховна підтримка учнів під час шкільної та позакласної роботи (розробка навчальної програми для прискорення взаєморозуміння, зниження додаткового напруження тощо);
- моніторинг адаптації першокласників;
- спільна робота педагогів і психологів у формуванні навчально-виховного процесу відповідно до унікальних особливостей і здібностей учнів;
- консультування батьків.

3. Корекційний етап (друге півріччя першого класу), який включає[59]:

- індивідуальна та групова психіатрична робота для учнів, які мають труднощі у навчанні, поведінці та спілкуванні з учителями та однолітками;
- консультування вчителів щодо навчання та спілкування з проблемними учнями;
- індивідуальну роботу з батьками.[15]

Враховуючи, що не всі діти успішно адаптуються в першому класі, важливо усунути відмінності між першокурсниками.

«Шкільна дезадаптація» є поняттям збірним і включає:

- характеристика соціального середовища (сімейні стосунки та характер впливу, характеристики освітнього середовища, неформальні відносини між міжособистісними стосунками);
- психологічні особливості (особистісні та особистісні особливості, які перешкоджають нормальній інтеграції в навчальний процес, розвивають девіантну, асоціальну поведінку);
- медичні симптоми (психофізіологічні аномалії розвитку з клінічно вираженими симптомами). [14]

Важливою причиною академічної неузгодженості є нездатність багатьох учених відповідати вимогам відповідної системи освіти, тобто недостатня «шкільна готовність». Серед інших факторів — недостатній інтелектуальний розвиток дітей, соціальна незрілість, невміння спілкуватися з оточуючими, слабка здоров'я[60]. Це сума всіх внутрішніх факторів, так звана «дитяча проблема». Але є й зовнішні причини неадаптації до школи – «проблема вчителя»: зміст і методи навчання не відповідають здібностям дитини, характеру вчителя, дитини та стилю її взаємин з навколишнє середовище. батько Ці фактори часто пов'язані між собою і часто призводять до труднощів у навчанні. Як допомогти першокласнику адаптуватися до школи.

Діти в перший клас... Це буде важкий рік, насичений важкою працею для всієї родини. На початку свого навчання молоді люди потребують, перш за все, особливої уваги, підтримки, супроводу та нагляду близьких людей, особливо

під час адаптації до потреб школи, вдосконалення навичок поведінки та необхідного навчання[19].

Навіть якщо вам не потрібно переходити вулицю, не відмовляйтеся проводити першокласників до школи. Проведіть кілька змістовних хвилин із коханою людиною, і ваша дитина зрозуміє, як важливо в житті одне: бути школярем. Дитина швидко зрозуміє, що подорож - це не прогулянка, а початок робочого дня. Використовуйте свій ранок для змістовних розмов. Зробіть його бажаним для дітей. Першокласник радіє, коли не стоїть на цій нозі, радіє, коли його щось не влаштовує[61]. По дорозі можна багато чого: повторити урок, прочитати вірш, який запам'ятався вчора, поставити головну мету на день.

У кожного своє місце. Якщо у дитини немає власного будинку, їй необхідно організувати робоче місце - кабінет, де вона зможе серйозно працювати і вчитися. Це добре для гігієни: гарне положення сидячи вимагає освітлення, яке допомагає підтримувати поставу.

Особливої уваги заслуговують правила повсякденного життя. Правильний час для навчання та відпочинку є важливим, оскільки зростаюча втома та відсутність концентрації з часом є основними причинами проблем з навчанням і поведінкою. Не перестарайтеся з домашніми завданнями. Дітям 6-7 років не дозволяється працювати більше півгодини, а потім відпочивати не менше 15 хвилин. Створіть розпорядок дня і дотримуйтеся його. Виділіть час на обов'язкову прогулянку[10].

Навчання в школі може радикально змінити ваш спосіб життя. Однак варто звернути увагу на різноманітність, веселощі та геймплей. Ігри на найвищому рівні повинні тривати довго.

Підтримуйте бажання першокурсників досягти успіху. У кожній роботі обов'язково знайдіть щось, щоб зробити їй комплімент. Пам'ятаючи про цей комплімент і захоплене «Гарна робота!», «Ви зробили чудову роботу!» можуть значно підвищити інтелектуальні досягнення людини[62]. Насолоджуйтеся навчанням у нього та цінують його успіхи.

Обговоріть з дитиною правила та норми, з якими вона стикається в школі. Поясніть їхні потреби та вподобання. Батьки повинні знати все, що відбувається в школі. Особливо це стосується речей і характеру роботи. Іди, але не хвилюйся і будь привітним[13].

Не заважайте дитині працювати, якщо вона не просить допомоги. Не вставляючи, ви говорите: «Ви маєте рацію! Звичайно, ви можете! Для молодого студента нічого не можна зробити.

Якщо вашій дитині важко і вона готова прийняти вашу допомогу, спробуйте допомогти їй. Але просто прийміть те, що учень не може зробити сам, і дайте їм зробити все інше. Коли ви вивчаєте щось нове, робіть це повільно[63].

Строгий, але справедливий і доброзичливий. Адже ваша мета — подбати про допомогу.

Спроба надихнути навчання – це робота, навчання – це не робота мами й тата чи бабусь і дідусів. В очах батьків дитина часто забуде все на світі, якщо їй не нагадати сто уроків. Однак це не так. У початковій школі завжди з великою повагою ставляться до всього, що стосується школи.

Ніяких умов не потрібно. Це просто вчить вас, як щось робити. Бажання вчитися завжди має бути загальною потребою. Страх покарання може призвести до відрази до освіти та школи[11].

Зустрічаючи дитину в шкільному холі й по дорозі додому, запитайте її: «Що цікавого сьогодні на уроці? Що вам подобається і що вас турбує?»[64] Якщо вас турбує поведінка вашої дитини, її проблеми з навчанням, не соромтеся звернутися за порадою та порадою до вчителя чи шкільного психолога.

Коли в житті вашої дитини починається школа, щось має більше сили, ніж ви. Цей професор. Поважайте думку новачків про вчителів.

Для розвитку характеру важливо, щоб діти продовжували виконувати певні завдання вдома. Діти не захищені від додаткових обов'язків, коли адаптуються до нового середовища[1].

Підводячи підсумок, можна сказати, що в процесі адаптації до школи дитина отримує орієнтацію на систему поведінки, яка визначає її подальший розвиток на тривалий час; Ознаками проблем адаптації у першокласника є тривога, розчарування, депресія, невпевненість у собі, невротичні симптоми. І найголовніше. Учитель повинен створити психолого-педагогічні умови для успішної адаптації першокласників до школи.

1.3. Роль дошкільної освіти у формуванні готовності до школи як профілактики дезадаптації першокласників

Обговорювалося, що у зв'язку з навчанням дітей 6-7 років слід зосередити увагу на дошкільному вихованні, якому присвячено цей підрозділ. Неодноразово доведено, що дітей 6-7 років необхідно готувати до подальшого розвитку в цій віковій категорії, щоб успішно адаптуватися до школи.

Перш ніж почати домашнє навчання, ви повинні спочатку обговорити основні переваги дошкільного навчання. Головною перевагою дитячого садка є те, що тут створюються необхідні умови для самостійного розвитку дітей[20]. У віці 3-4 місяців діти вчаться самостійно одягатися, підтримувати особисту гігієну і вмиватися. Порівняно з домашнім дитячим садком більше часу приділяється заняттям та іграм, які сприяють фізичному розвитку дитини, логічному мисленню, мові, мистецтву та музиці. Відвідування дитячого садка розвиває навички спілкування дітей у малих групах, вчить їх спілкуватися з іншими дітьми за домовленістю та з урахуванням спільних інтересів[65]. Велику роль у вихованні та навчанні дітей дошкільного віку відіграють педагоги. Педагоги планують зміст роботи з дітьми, цілі та завдання, які батьки не можуть виконати через відсутність необхідних знань.

Домашнє навчання, незалежно від того, коли воно вибрано, може зробити дітей егоїстичними та змушувати їх досягати своїх цілей. У сімейному оточенні молодим людям легко нав'язати свою волю і стримати батьків, щоб вони знали, наскільки для них важлива любов до дітей[66].

Тепер перейдемо до останнього етапу перебування дітей в дитячій дошкільній установі – це формування у малюків готовності до навчання.

Різні автори наголошували на різних елементах підготовки до школи. Наприклад, Л. І. Божович зазначала, що готовність до школи включає певний рівень розумової активності, розвиток пізнавальних інтересів, готовність до довільного контролю пізнавальної діяльності та соціального статусу учнів. Але для нього натхнення – найважливіша частина підготовки. Так само, як О.І. Запоріжжя[67]. Як цілісний підхід до підготовки дітей до школи він орієнтується на рівень мотивації розвитку, розвиток когнітивно-аналітичного синтезу та ступінь сформованості вольових процесів. Сучасні психологи також вважають значення навчальної діяльності в початковій школі стимулюючою, оскільки вона є джерелом і спонукою до дії[21].

Основною складовою Д. Б. Ельконіна є вміння дитини слідувати правилам і вимогам дорослих. Л. С. Виготський вважає, що готовність дитини до школи залежить від її здатності узагальнювати і виділяти необхідні частини предметів і подій навколишнього світу[68].

Традиційно розрізняють п'ять різних рівнів готовності дітей до школи: фізичну, інтелектуальну, розумову, особистісну та психосоціальну.

Підготовка дитини до школи складається з двох основних завдань: всебічного виховання дитини (фізичного, розумового, морального, естетичного) та спеціальної підготовки до предметів, які вона вивчатиме в школі. Розділ охоплює систематичну роботу з дітьми за чотирима напрямками[22]:

- Підготовка до навчання грамоті;
- Математична підготовка;
- Підготовка до письма;
- Психологічний практикум.

Зміст роботи вихователя в дитячому садку включає в себе:

1. Визнати розумову діяльність дітей найважливішою пізнавальною діяльністю. На основі цих понять діти формують позитивну поведінку в школі (виконання домашнього завдання, увага до слів учителя).

2. Розвивати морально-цілеспрямовані якості (наполегливість, відповідальність, самостійність, працелюбність). Їх готовність виражається в неугамовному прагненні дитини до отримання знань, досвіду і достатньої для цього праці.

3. Прищеплюють дітям досвід партнерства, позитивне ставлення до однолітків і визнають важливість активної участі у вирішенні спільних проблем. Як сукупність учасників, поведінка власника позитивно впливає на колегу (здатність допомогти, здатність точно оцінити роботу колеги, здатність стратегічно визначити слабкі сторони). Вкрай важливо, щоб діти розуміли етику загальної моралі[69].

4. Розвивати навички дітей у педагогічній практиці та груповій освітній діяльності. Наявність цього виду мистецтва більше впливає на особистість дитини та її вищий моральний розвиток, роблячи її більш самостійною у виборі діяльності, ігор та розваг.

При виборі матеріалу було зазначено, що автором статті «Стан суспільного розвитку в дошкільній освіті»[21] є Нисської А.К. (ім. М.В.Ломоносова, кафедра вікової психології факультету психології МДУ університет). цікаві висновки авторів дітей та садочків вдома (різні курси). По-перше, діти, які до школи не відвідували дошкільний заклад, були менш задоволені школою[23]. Мотивація навчання цих дітей менш очевидна: дітей не приваблює масивна навчальна програма, і вони рідко розповідають батькам про школу. По-друге, у таких дітей менше незворушність з однокласниками, тим важче налагодити стосунки співпраці. По-третє, «діти вдома» більше піклуються про вчителів, ніж дітей у садочку. Висока увага до іміджу вчителя властива більшості дітей у дитячому садку. Як зазначено у статті, таке ставлення педагога свідчить не лише про досвід дитини, а й про важливість навчального процесу.

Однак інформацію можна знайти в різних джерелах з абсолютно різними проблемами. О.О. Добринина у своєму коментарі «Школярі готуються до успішної адаптації»[8] пише: «Згідно з дослідженням Д. Б. Ельконіна та А. Л. Венгера, дітей від шести до семи років слід враховувати при переході від прелюдії до початкової школи. Чи вчиться дитина в школі чи садочку. Дітям у віці від шести до семи років необхідно враховувати відмінності в їх ставленні до шкільної діяльності та їх вплив під час навчання в процесі створення умов навчання[70].

Таблиця 1.1.

Розбіжності в вікових особливостях дітей.

6 років	7 років
Переважає мотив позначки і соціальний	Формується навчальний мотив
Слабо сформована довільна сфера, більше подобається організація занять, де можна вести себе, як хочеться	Необхідний шкільний регламент, правила на уроці
Не сформовано уявлення про себе, як члена суспільства	Відбувається інтенсивна орієнтування у соціальних відносинах між людьми, тенденція до здійснення серйозної, суспільно значущої і оцінюваної діяльності

Отже, наведені дані свідчать про те, що дошкільне освітнє середовище є одним із найважливіших факторів, які змінюють здатність дитини адаптуватися до школи. Загальноосвітній рівень готує учнів до використання та адаптації дошкільної освітньої програми в школі, а вимоги до домашнього навчання не можуть бути повністю задоволені. Однак не менш важливо, щоб діти цього віку починали школу до шести-семи років. Тому що вік дитини

накладає свої особливості. Пам'ятайте, що ви не можете змусити дитину робити те, що ви не можете робити в певному віці.

Висновки до першого розділу

Таким чином, 6-7-й рік дитинства є найважливішим етапом навчання в школі. Найважливішим наслідком цього періоду стало те, що навчальна діяльність стала домінувати над ігровим процесом. Перший клас зазвичай визначає навчання наступного року: до кінця першого класу дитина повинна вчитися і вірити в себе.

Адаптація до школи – важливий крок у сучасному світі. Робимо висновок, що виховання – це адаптація дітей до нових систем соціальних умов, нових звичок, потреб, діяльності та способу життя. Традиційно відбуваються фізіологічні, психологічні та психосоціальні адаптації. Ефект адаптації — це «пристосувальна» система особистісних властивостей, умінь і навичок, які сприяють успішному навчанню дитини у вищому навчальному закладі.

Бо основним завданням першого року навчання дорослих є робота з дітьми – пошук можливостей для дітей та створення максимально можливих умов для їх реалізації з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини.

РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО – ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО УМОВ ШКОЛИ

2.1. Аналіз соціально – педагогічних умов адаптації дитини до школи

Адаптація є універсальною формою взаємодії людини з навколишнім середовищем. Це складне, соціально зумовлене явище, яке складається з трьох рівнів адаптивної поведінки людини: біологічного, психологічного та соціального, де останній відіграє провідну роль. Пристосувальна діяльність людини спонукається соціально зумовленими потребами. Водночас вона характерна і специфічно біологічна, притаманна організму людини. Усе це характеризує адаптацію як цілісний біопсихосоціальний процес.

Процес адаптації першокласників протікає на всіх її рівнях[24]:

- біологічному (пристосування до нового режиму навчання й життя);
- психологічному (входження до нової системи вимог, пов'язаних з виконанням навчальної діяльності);
- соціальному (входження до учнівського колективу).

Усе це означає значну перебудову життя та фізіологічного та психічного стану першокласників, що супроводжується неприємним відчуттям дискомфорту (переважно пов'язаним із втратою звичних і улюблених занять, зміною соціального оточення), аж до колапсу. і дисбаланс динамічних

стереотипів, швидке накопичення нової інформації та особистісні зміни. Прояви цих станів можуть включати тривогу, розчарування, депресію, відсутність впевненості в собі та невротичні симптоми.

Психологічна адаптація[26] — це процес мотивації адаптивної поведінки людини, створення мети та програми її реалізації в ситуаціях, що характеризуються значною новизною та значущістю. Це процес взаємодії особистості дитини з навколишнім середовищем, у якому дитина повинна враховувати особливості навколишнього середовища й активно впливати на них, щоб забезпечити задоволення своїх основних потреб і реалізацію змістовних зв'язків[71]. Процес взаємодії індивіда з навколишнім середовищем передбачає пошук і використання відповідних засобів і способів задоволення базових потреб, зокрема потреби в безпеці, фізіологічних потреб (їжа, сон, відпочинок тощо) і потреби в прийнятті, любові, визнання і повага, самовираження, самоствердження і розвиток. Це створює можливості для успішної соціальної адаптації та соціалізації дитини[27].

Соціальна адаптація – це процес досягнення дитиною або групою дітей стану соціальної рівноваги, не відчуваючи конфліктів з оточуючими.

Під соціальною адаптацією розуміють кінцеву і завершальну фазу загальної адаптації, яка забезпечує як фізіологічне і психологічне, так і соціальне благополуччя особистості. Учень першого класу зобов'язаний адаптуватися до вимог специфічних для школи соціальних груп (групи учнів, учителів, інших класів тощо).

Соціальна адаптація проходить чотири основних стадії[72]:

- врівноваження - встановлення рівноваги між групою та особистістю, які проявляють взаємну терпимість до системи вподобань і стереотипів поведінки один одного;

- псевдоадаптація - поєднання зовнішньої пристосованості до соціальної групи з негативним ставленням до її норм і вимог;

- пристосування - визнання і прийняття систем вподобань нової соціальної спільноти, взаємні поступки;

- уподібнення - психологічна переорієнтація особистості, трансформація колишніх поглядів, орієнтацій, установок відповідно до нової ситуації.

Адаптаційний період першокласника пов'язаний з трансформацією раніше сформованих стереотипів поведінки і життєвих навичок, що не тільки призводить до ряду труднощів у його стосунках з навколишнім світом і в побуті, а й часто призводить до погіршення самопочуття, результати навчання, продуктивність і успіх[73]. У перший рік у дитини різко знижується навчальна мотивація, а також пізнавальний інтерес, що тісно пов'язане з труднощами адаптаційного періоду.

Основні проблеми соціалізації молодшого школяра в перші місяці навчання можуть характеризуватися труднощами соціально-психологічної адаптації дитини до вимог школи. До них відносяться такі види труднощів[28].

Зміна способу життя. Дорослий повинен чітко і ясно виявляти вимоги і доброзичливо контролювати їх виконання, насамперед схвалюючи дії дитини.

Специфіка взаємин з учителем. Посада вчителя відрізняється від посади вихователя в дитячому садку. Оцінюють насамперед результати дій учня, а не його особистість. Дитина шукає схвалення своїх дій у дорослих, а за відсутності цього схвалення дитина вважає, що дорослий її «не любить»[74]. Нові вимоги в сім'ї, члени якої починають більш серйозно ставитися до шкільних обов'язків дитини. Підвищується відповідальність дитини за свою поведінку. Стосунки з батьками зосереджені на продуктивності та навчанні.

Втрачайте інтерес до школи, як тільки з'являються перші труднощі в навчанні, коли потрібно докласти зусиль, проявити наполегливість і працьовитість. Від визначення навчальної діяльності залежить подальший розвиток позитивної навчальної мотивації[75].

Учитель повинен створити всі умови для успішної адаптації першокласників до школи і для цього глибоко розуміти вікові особливості психічного розвитку молодшого школяра. Нагадаємо, що особливості кожного періоду психічного розвитку включають такі основні елементи: провідну

діяльність, ситуацію соціального розвитку, новоутворення психіки та особистості[29]. Складність подолання цього процесу полягає в тому, що перебіг адаптації у різних дітей протікає по-різному в залежності від їх індивідуально-психологічних особливостей, рівня готовності дитини до школи, а також від педагогічних умов, створених у дитячому садку. школи для роботи з першокласниками.

Отже:

- у процесі адаптації до школи дитина орієнтується в системі поведінки, що визначає її подальший розвиток у віддаленій перспективі;
- адаптація - універсальна форма взаємодії людини з навколишнім середовищем, складне і соціально обумовлене явище;
- процес адаптації першокласників відбувається на біологічному, психологічному та соціальному рівнях;
- ознаки проблем адаптації у першокласника включають тривогу, фрустрацію, депресію, невпевненість у собі та невротичні симптоми;
- учитель повинен створити психолого-педагогічні умови для успішної адаптації першокласників до школи.

На учня початкової школи припадає значний обсяг педагогічної роботи: він повинен усвідомити педагогічне завдання, знайти шляхи його вирішення та усвідомити результат педагогічної діяльності. Якщо під час гри чи роботи немає способу зняти напругу, це посилює відчуття невпевненості та страху[76].

Дослідження показують, що підвищення рівня психологічної тривожності учня інколи пов'язане з поганим розумінням змісту навчального матеріалу. Навіть незрозуміле для учня слово стає «спусковим механізмом» для виникнення неприємного стану. Однак надто довгі й насичені змістом речення викликають таку саму реакцію: вони виснажують енергетичні можливості учня (у реченнях повинно бути не більше 7 слів).

Наведені факти свідчать про одну з причин втрати мотивації до навчання. У дитини пропадає бажання вчитися, адже як можна вчитися, не

розуміючи суті слів? Адже слова є символами інформації та енергії з навколишнього світу. І якщо дитина не розуміє їх зміст на ранньому етапі навчання в школі, це призведе до неправильного використання понять пізніше в житті.

Учитель початкових класів зобов'язаний на кожному уроці допомогти учням засвоїти зміст і значення слів, що зустрічаються в навчальному матеріалі, навчити прийомам користування словниками та іншими підручниками, привчати дітей до дослідницької роботи та самостійної пошукової роботи.

Щоб зняти напругу, дитині молодшого шкільного віку достатньо грати, багато працювати, змінювати стиль спілкування[77]. Тривога викликає скутість і напругу м'язів. Найкращий спосіб розвитку психомоторних процесів - це фізичні вправи. З цією метою вчителю перед початком уроку рекомендується організовувати та проводити ранкові зустрічі, а під час уроку – короткі вправи позитивного емоційного змісту.

Також важливо вирішувати так звані складні ситуації, які виникають серед дітей[30]. Це складні ситуації в їхньому житті, які часто можуть стати нездоланими бар'єрами на основі відповідного страху. Важка ситуація – явище індивідуальне, тому розпізнати її досить складно. Важливо вчитися більше від самої дитини. Результати опитування дітей показали, що складні ситуації найчастіше стосувалися ситуацій, які безпосередньо пов'язані зі школою та навчанням.

Ось найбільш розповсюджені серед них[78]:

- перевірка знань під час контрольних та інших письмових робіт;
- відповідь учня перед класом (у цій ситуації найважливішим є думка про нього вчителя та однокласників);
- отримання низького балу;
- невдоволення батьків успішністю дітей;
- конфлікти з однолітками (сварки, бійки, ізольованість у групі однолітків);

- конфлікти з дорослими (авторитарний стиль педагога, розбіжність між самооцінкою дитини та її реальними досягненнями, що їх оцінює вчитель тощо);
- ситуації публічного виступу;
- випадки невдач у будь-якій діяльності;
- ситуації фізичної травми або небезпеки її отримання (падіння, удари, переломи).

Спектр ситуацій, які діти сприймають собою важко, досить широкий. Важливо пам'ятати, що переважна більшість цих ситуацій – не виняткові, а скоріше повсякденні ситуації, на які дорослі часто просто не звертають уваги. Навпаки, кожна з них може стати для дитини серйозною проблемою, про яку його оточення часом навіть не підозрює. Ігнорування проблем дитини дорослим може викликати у дитини тривогу[79]. Щоб учні не відчували страху, учитель повинен створити так зване відлуння страху: різкі зміни поведінки, настрою, характеру емоційних реакцій, міміки (вираз страху, напруги, недовіри, страху).

Також дуже важливо прищепити дітям уміння адекватно справлятися з неминучими труднощами, з якими вони постійно стикаються в шкільному житті, і навчитися конструктивно вирішувати ці ситуації. Розумна підтримка дорослих лише зміцнює впевненість учнів у власних силах та допомагає реалізувати свої творчі здібності.

Множина «можна», «не можна», «треба», «потрібно», «добре», «погано» На першокласника обрушується лавина. Ці принципи стосуються як організації шкільного життя, так і залучення дитини до нової навчальної діяльності[80].

Норми і правила іноді суперечать безпосереднім бажанням і спонуканням дитини. Ви повинні дотримуватися цих стандартів. Більшість першокласників успішно справляються з цим завданням. Можна погодитися з думкою багатьох психологів, що здорова, допитлива і впевнена в собі дитина,

яка вміє будувати стосунки з оточуючими, може без особливих проблем брати участь у шкільному житті.

Проте початок школи[31] – це великий стрес для кожної дитини. Усі діти відчувають страх, розгубленість і напругу, які супроводжуються почуттям радості, яке змушує їх почуватися приголомшеними, щасливими або здивованими тим, що відбувається в школі. У першокласників у перші дні (тижні) відвідування школи знижується імунітет організму, можуть виникнути порушення сну, апетиту, підвищитися температура, загостритися хронічні захворювання. Здається, що діти вередливі, гарячі і плачуть без причини.

Усі першокурсники отримують користь від фази адаптації до школи, яка передбачає адаптацію до її основних вимог. Тільки в одних він триває місяць, у інших чверть, у третіх — увесь перший рік навчання. Тут багато залежить від індивідуальних особливостей самої дитини, від самої дитини, від умов оволодіння нею навчальною діяльністю.

2.2. Впровадження досвіду соціальної адаптації дітей до школи на прикладі Дубовицької

Враховуючи посилення тенденцій до негативних наслідків дезадаптації, які виражаються, зокрема, у труднощах у навчанні та поведінкових розладах, проблему шкільної адаптації слід розглядати як одну з найсерйозніших соціальних проблем сучасності, яка не вимагає поглиблені дослідження. навчання або пошук продуктивного рішення на практичному рівні. Для ефективної адаптації необхідно впроваджувати програму психологічної підтримки першокласників з дітьми[32]. Ми пропонуємо орієнтовну програму, яку можна реалізувати протягом усіх ранніх років. Метою психолого-педагогічної програми є створення педагогічних і соціально-психологічних умов, які дозволяють дитині ефективно функціонувати та розвиватися в системі шкільних відносин. У цілому в соціально-психологічній адаптації першокласників можна виділити такі основні етапи:

Перший крок[33] – прийняти дитину до школи. Він починається в березні-квітні, коли діти зараховуються (або відбираються) до школи, і закінчується на початку вересня. Цей етап включає[81]:

1. Проведення психолого-педагогічної діагностики для визначення готовності дитини до школи. Як правило, діагностика складається з двох елементів. Насамперед проводиться експрес-загальна діагностика, яка дозволяє зробити висновок про ступінь психологічної готовності та розвитку тих чи інших навчальних навичок дитини. Потім організовується другий цикл діагностики для дітей із вкрай поганими результатами. Мета – виявити причини поганої роботи. У деяких випадках другу діагностичну частину проводять на початку червня або в кінці серпня.

2. Проведення колективних та індивідуальних консультацій для батьків майбутніх першокласників. Групові консультації у формі батьківських обмінів – це можливість надати батькам корисну інформацію щодо організації останніх місяців життя дитини перед початком навчального року, а також можливі конференції на тему «Психологічна підготовка дітей до школи», «Психологічні особливості розвитку дітей 6-7 років», «Шкільна дезадаптація та пов'язані з нею труднощі навчання», «Умови успішної соціально-психологічної адаптації дитини до школи». Індивідуальні консультації орієнтовані насамперед на батьків, чиї діти мають погані результати тестування та можуть мати труднощі з адаптацією до школи.

3. Консультація вчителя першого класу, що носить на цьому етапі загальний ознайомчий характер.

4. Проведення психолого-педагогічного консилиуму за результатами діагностики.

Другий етап – перша адаптація дітей до школи. На цьому етапі – з вересня по січень – планується[34]:

1. Проводити консультативно-просвітницьку роботу з батьками першокласників, спрямовану на ознайомлення дорослих з основними

завданнями та труднощами першого періоду адаптації, способами спілкування та допомоги дітям.

2. Проведення групових та індивідуальних консультацій педагогів з метою вироблення єдиного підходу до окремих дітей та єдиної системи вимог до класу від різних педагогів, які працюють з класом (вчитель фізкультури, вчитель музики, вчитель англійської мови)[82].

3. Організація методичної роботи вчителів, спрямованої на побудову навчально-виховного процесу з урахуванням індивідуальних особливостей і можливостей учнів, виявлених під час діагностики та спостереження за дітьми перших тижнів навчання.

4. Організація навчального супроводу студентів. Цією роботою найчастіше займаються вчителі в позаурочний час. Основною формою проведення є різноманітні ігри, які допомагають дітям швидше пізнати себе, адаптуватися до системи шкільних вимог, зняти надмірну психологічну напругу тощо.

5. Організація групової розвивальної роботи з дітьми, спрямованої на підвищення їх навчальної готовності, соціально-психологічної адаптації до нової системи взаємовідносин.

6. Аналітична робота, спрямована на підведення підсумків діяльності педагогів, психологів та батьків у період базової адаптації першокласників.

Третій етап – психолого-педагогічна робота з учнями, які мають труднощі в адаптації до школи. Робота в цьому напрямку проводитиметься у другому півріччі першого року та включає такі елементи[35]:

1. Проведення психолого-педагогічної діагностики з метою виявлення групи учнів, які мають труднощі у шкільному навчанні, спілкуванні з вчителями та однокласниками, здоров'ї.

2. Індивідуальне і групове консультування і просвіта батьків за результатами діагностики.

3. Просвіта і консультування педагогів з питань навчання і спілкування з окремими школярами і однолітками в цілому.

4. Організація навчальної допомоги дітям з різними труднощами навчання та поведінки з урахуванням даних психодіагностики. Також методична робота вчителів спрямована на аналіз змісту та методики викладання окремих предметів[90]. Метою такого аналізу є виявлення та усунення моментів у навчальному процесі та стилях спілкування з дітьми, які можуть сприяти виникненню різноманітних навчальних труднощів.

5. Організація психокорекційної групової роботи зі школярами з труднощами у навчанні та поведінці.

6. Аналітична робота, спрямована на підведення підсумків роботи за семестр та рік[83].

2.3. Підготовка й адаптація дітей до школи

Початок навчання дитини в першому класі – складний і відповідальний період у її житті. Адже змін багато. Йдеться не лише про нові умови життя та діяльності, а й про нові контакти, нові стосунки та нові завдання. Все життя дитини змінюється: все залежить від навчання, школи, шкільних справ і турбот.[36] Звикання до школи – процес тривалий і індивідуальний. Згідно зі статистикою, тільки 50% дітей адаптується до нових умов і вимог протягом півроку. Другій половині потрібно більше часу.

У шестирічних дітей період адаптації довшій, ніж у семирічних. Шестирічні діти страждають від більшої напруги в усіх системах організму та зниженої та нестабільної працездатності. Рік від шести до семи років дуже важливий для її фізичного, функціонального та розумового розвитку. У цьому році створюються такі важливі новоутворення: інтенсивно розвивається регуляція поведінки, закладається орієнтація на соціальні норми і вимоги, закладаються основи логічного мислення[84].

У вересні більшість дітей хворіє, деякі скаржаться на втому та головний біль. Від цього застерігають лікарі. Це фізіологічна адаптація учнів. Соціально-психологічна адаптація передбачає засвоєння нового соціального

статусу «учня», а також налагодження ефективного спілкування з однолітками та вчителем. Діти швидко звикають до вчителя[37]. Однак проблема полягає в тому, що вони не бачать вчителів в інших дорослих. Для дітей є школа, директор, директор і директор.

Біологічна адаптація – це пристосування до нового способу навчання та життя. Були затримки уроків. Змінився розпорядок дня не тільки для дітей, але особливо для батьків. Психологічна адаптація вводить нову систему вимог до здійснення навчальної діяльності. Всі спілкуються один з одним і знаходять партнерів для гри[85]. Діти вже звикли до певних правил: вітання, чергування в інші класи чи їдальню, миття рук перед сніданком і кінець уроку, коли вчитель дзвонить. Більшість дітей дотримуються правил поведінки в школі та їдальні, але вони потребують постійного нагадування. Особливо під час перерви. Діти не вміють самостійно складати портфоліо до школи, не всі вміють самостійно готуватися до занять.

Соціальна адаптація[38] – це процес входження в студентську спільноту. Соціальну адаптацію вважають кінцевою і завершальною фазою загальної адаптації, яка забезпечує як фізіологічне, так і психологічне та соціальне благополуччя особистості. Учень першого класу зобов'язаний адаптуватися до вимог специфічних для школи соціальних груп (групи учнів, учителів, інших класів тощо).

Розглянемо чинники, що впливають на успішність адаптації дитини до школи:

- функціональна готовність до систематичних занять: організм дитини повинен досягти такого рівня розвитку окремих органів і систем, щоб він міг адекватно реагувати на зовнішнє середовище.
- вік початку систематичного навчання: не випадково.
- здоров'я: це один з основних факторів, що впливає не тільки на активність і успішність процесу адаптації до школи, а й на процес безперервної освіти. Здорові діти легше адаптуються.
- ступінь розвитку адаптаційних механізмів: звичайно першокласники,

які вже відвідували дитячий сад, адаптуються до школи набагато легше, ніж «домашні вихователі», які не звикли довго перебувати в групі дітей;

- особливості життя дитини в сім'ї: велике значення мають такі моменти, як психологічна атмосфера в сім'ї, стосунки між батьками, стиль виховання, статус дитини в сім'ї, спосіб життя дитини вдома та ін[89].;

- психологічна готовність до навчання в школі: психологічна готовність включає інтелектуальну готовність (рівень розвитку пізнавальних здібностей), емоційно-вольову готовність (емоційна зрілість, адекватність емоційного реагування, вольова регуляція поведінки) та особистісну готовність (мотиваційну готовність, підготовку до спілкування);

- раціональна організація занять і розпорядок дня: Однією з головних умов, без яких неможливо зберегти здоров'я дітей протягом навчального року, є дотримання плану уроків, методики навчання, змісту та насиченості освітніх програм, а також умов навчання. зовнішнє середовище на вікові здібності учнів молодших класів;

- правильна організація рухової активності дитини: рухова активність є найефективнішим засобом профілактики та своєчасного попередження перевтоми та підтримки високої працездатності[86].

Можна виділити наступні ознаки адаптації дитини до школи[39]:

1. Процес навчання викликає у першокласника позитивні емоції, він впевнений у собі, не відчуває страху.

2. Новоспечений випускник адаптується до шкільної програми.

3. Дитина проявляє самостійність у виконанні домашнього завдання і просить допомоги у мами чи тата лише тоді, коли намагається зробити це сама.

4. Першокласник задоволений стосунками з однокласниками та вчителем.

Оптимальний період адаптації становить один-два місяці. Залежно від різних факторів рівень адаптації дітей до нових умов може бути різним: високим, нормальним і низьким. Адаптація дитини до школи не є однобічним

процесом: не тільки нові умови впливають на дитину, але вона намагається змінити соціально-психологічну ситуацію.

Деадаптація. Причини деадаптації[40]:

1. Відсутність позитивного ставлення до життя в дитячому садку (батьки бояться школи).
2. Нерозвиненість продуктивних форм спілкування з однолітками (труднощі спілкування).
3. Незнання вчителем індивідуально-психологічних особливостей дитини, авторитарний характер її педагогічної діяльності.
4. Неузгодженість харчування, методів виховання і школи.
5. Недостатній розумовий розвиток дитини, відсутність допомоги батьків і педагогів.

Ознаки деадаптації: підвищена стомлюваність, дратівливість, спалахи гніву, замкнутість, погана успішність, агресивність або, навпаки, надмірна сором'язливість, підвищена тривожність, низька самооцінка.

Ознаки неадекватності[41]: затримка виконання програми; швидка стомлюваність; недисциплінованість; невміння будувати стосунки з однолітками та дорослими; підвищена тривожність, плаксивість; глибоке зниження працездатності в кінці дня; неадекватна поведінка; шкільна неуспішність.

При перших ознаках деадаптації поговоріть з батьками про труднощі дитини. Лише безумовне прийняття дитини батьками, розуміння та підтримка у складних ситуаціях створюють у дитини відчуття захищеності та внутрішнього комфорту.

В цілому досвід дитячого садка дозволяє дитині швидше звикнути до нових, ширших соціальних контактів (не тільки з однолітками) і правил поведінки в школі[87]. Імунітет здорової дитини також краще підготовлений до школи після дитячого садка, оскільки перші інфекційні захворювання вони переносять вже в дитинстві.

Але оскільки кожна дитина унікальна, не можна сказати, що дитячий садок є обов'язковим для всіх. Особливо якщо мова йде про дітей, які мають певні проблеми зі здоров'ям або потребують особливих вимог. В даний час існує безліч альтернативних способів підготовки дитини до школи, в тому числі за допомогою послуг професійних вихователів, вихователів, психологів і логопедів[88]. Також часто є приватний дошкільний заклад, який пропонує високоякісні послуги.

При виборі репетитора варто керуватися рекомендаціями, досвідом і професійними навичками, а також інтуїцією. Ніщо не замінить особисті знання фахівця, спостереження за його роботою, навички, необхідні для залучення дитини до спілкування, гри та навчального процесу. Тож дізнайтеся про можливість відвідати ознайомчу сесію[42].

Щоб ефективно підготувати дитину до навчання вдома, його потрібно ретельно організувати. Варто поєднувати підготовчі уроки вдома з додатковим відвідуванням спеціальних курсів.

Незважаючи на домашнє виховання, діти 3-4 років потребують спілкування з однолітками. Почати можна з різноманітних гуртків дитячої творчості, наприклад, музика для найменших, аквааеробіка, малювання пальчиками, ліплення[43]. У віці 5-6 років можна відвідувати групи підтримки для дошкільнят або індивідуальні заняття з вихователем. Також варто пам'ятати про почуття міри; Дитину дошкільного віку не можна перевантажувати інтенсивними повсякденними справами, особливо якщо є потреба відвідувати різні місця. Також не варто вдень планувати різні гуртки, адже надмірне психоемоційне навантаження дитини не принесе користі. Залиште час дитині на дитинство.

Привчайте дитину до коротких «уроків» по 15 хвилин. Тут можуть допомогти спеціальні буклети, які готують дитину до школи і створені професійними педагогами. Поєднайте розваги та навчання[44].

Не змушуйте дитину «вчитися», навпаки, намагайтеся розбудити її уяву та цікавість, адже гра — це природний пізнавальний процес. Спільні заняття з іншими дітьми також підвищують мотивацію дитини.

Дітям досить важко всидіти на одному місці 15-20 хвилин, особливо якщо це більш цікаве заняття, наприклад, гра з м'ячем. Тому продумайте свій розпорядок дня, щоб дитина встигала до занять – гуляти, бути у формі, їсти і не втомлюватися[45]. Альтернативні пасивні види діяльності, такі як читання, арифметика, письмо, з більш активними іграми, фізичною активністю або вільною грою, малюванням. Не сваріть та не карайте дитину за помилки, адже це може віднадити її від навчання і творчості.

Висновки до другого розділу

Перехід від статусу дитини дошкільного віку до статусу студента є найскладнішим моментом у житті дитини, який передбачає входження в нове соціальне середовище та новий тип стосунків з оточуючими. Дорослі, однолітки, нові навчальні заходи, які відбуваються в період кризи.

Працюючи з першокласниками шестирічного віку, враховуйте наступне:

- Створення належних соціально-сімейних умов, комфортного середовища перебування першокласників у школі;
- Дотримання принципу системної наступності: «Дитячий садок – сім'я – початкова школа»;
- Використовувати методи і форми навчання, що відповідають психологічним особливостям розвитку дитини дошкільного віку;
- Відходи старої дисциплінарної моделі виховання та навчання учнівської молоді;
- Сприяти індивідуальному розвитку дитини;
- Оновлення змісту базової освіти;
- Зміни в організаційних формах навчання шестирічних перших класів;

- Розвиток шкільної психологічної допомоги, яка своєчасно розпізнає причини дезадаптації;
- Моделювання стилів партнера, способів дій і спілкування з дитиною.

Не забувайте будувати довірливі стосунки з дитиною. Успішність дитини залежить від того, наскільки вчитель враховує її особисту діяльність. Неприпустимо забувати про санітарно-гігієнічні вимоги, пов'язані з навчанням першокласників. Навчальна діяльність і дозвілля повинні бути розроблені таким чином, щоб сприяти збереженню працездатності в довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНОЮ ДОШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ

3.1. Організація дослідження, методи та методики

Для проведення емпіричного дослідження особливості шкільної адаптації дітей з різною дошкільною освітою було вибрано 8 методик:

Методика № 1: «Школа звірів».

Мета: дає змогу виявити шкільні неврози на початковій стадії розвитку, з'ясувати причини і способи корекції.

Автор: Н. В'юнова, К. Гайдар.

Призначення: діагностика адаптації дітей до школи. Також може застосовуватись не лише на етапі адаптації до школи, але і в більш старшому віці — при діагностиці причин труднощів учнів на різних уроках, у навчальній діяльності і в спілкуванні з однокласниками, вчителями.

Опис методики: досліджуваному дають завдання намалювати школу звірів, не забувши про себе та вчителів.

Методика № 2: анкета для вчителя та анкета для батьків першокласників

Мета: анкета для батьків - була використана нами для збору інформації про кожного учня: вік, дошкільна освіта, хвороби дітей та ін. Створена анкета допомагає побачити картину режиму дня дитини, її настроїв та труднощів під час навчання (див. додаток Б); анкета для вчителя - анкета створювалася для визначення соціальної ситуації, успішності навчання, фізичної активності першокласника.

Методика № 3: вивчення навчальної мотивації першокласників за підсумками навчання у 1-му класі (при складанні анкети були збережені основні підходи з методики М. Р. Гінзбурга);

Мета: анкета використовувалася для вивчення учбової мотивації першокласника.

Автор: М. Р. Гінзбург.

Призначення: вивчення учбової мотивації першокласника.

Опис: формулювання варіантів закінчення кожного незакінченого речення в тестові та його бальні оцінки враховують наявність шести мотивів (зовнішнього, ігрового, отримання відмітки, позиційного, соціального, навчального).

Методика № 4: методика «Сходинки».

Мета: вивчення динаміки самооцінки.

Автор: В. Щур.

Призначення: для виявлення системи уявлень дитини про те, як вона оцінює себе сама.

Опис: проводиться індивідуально. Процедура дослідження – бесіда з дитиною з використанням певної шкали оцінок, на якій вона сам поміщає себе і імовірно визначає те місце, куди її поставлять інші люди.

Методика № 5: методика дослідження шкільної тривожності

Мета: виявити рівень тривожності дитини.

Автор: Р. Теммла, М. Доркі, В. Амена.

Призначення: для визначення рівня тривожності дитини молодшого шкільного віку.

Опис: експериментальний матеріал – 14 малюнків, кожний з яких відображає певну типову для життя ситуацію. Кожний малюнок виконано у двох варіантах: для дівчинки та для хлопчика обличчя дитини не вимальоване, а лише контур голови.

Методика № 6: спостереження Р. Сірса.

Мета: виявити школярів з високим рівнем тривожності.

Автор: Р. Сірс.

Призначення: для діагностики тривожності учнів.

Опис: оцінюється відразу кілька критеріїв (ознак), а для оцінки використовується шкала Сірса. Так, можуть бути виявлені ознаки: полохливість, плаксивість, агресивність, уразливість, нетерпимість, метушливість,

підливість, проблеми з увагою та концентрацією та інші.

Методика № 7: Колірний тест відносин

Мета: можливість проаналізувати адаптованість учнів контрольної групи до обстановки у ній, до процесу навчання.

Автор: Люшер.

Призначення: вивчення емоційного стану дитини у школі.

Опис: Основна суть тесту полягає в розподілі кольорів на п'ять основних груп, які відповідають п'яти основним емоційним відтінкам: червоний, зелений, жовтий, синій, чорний/білий.

Методика № 8: «Що мені подобається у школі».

Мета: виявляє ставлення дітей до школи і мотиваційну готовність дітей до навчання в школі.

Автор: М. Г. Лусканова.

Призначення: Виявлення ставлення дитини до школи та її мотиваційна готовність через малюнок.

Опис: малюнок що мені подобається в школі. Малювати можна будь що.

Для перевірки гіпотез дослідження застосовано емпіричні методи: квазіексперимент для нееквівалентних груп. Для статистичної обробки результатів нами було вибрано φ^* кутове перетворення Фішера як багатофункціональний критерій статистичної обробки для встановлення значень розбіжностей між групами. Принцип методу полягає у перетворенні відсотків (часток) у величину φ , розподіл якої близький до нормального.

Формула кутового перетворення: $\varphi = \arcsin \sqrt{p}$, де p - відсоток, виражений у частках одиниці.

Формула для оцінки значимості відмінностей часток (відсотків): $\varphi^* = (\varphi_1 - \varphi_2) \times \sqrt{n_1 * n_2 / (n_1 + n_2)}$,

де n_1 и n_2 - обсяги вибірок.

Обмеження застосовності критерію.

Порівнянні частки $p_1, p_2 \neq 0$.

У кількості двох вибірок рекомендується дотримуватися наступних співвідношень:

якщо в одній вибірці 2 спостереження, у другій має бути не менше ніж 30:

$$n_1=2 \rightarrow n_2 \geq 30;$$

$$n_1=3 \rightarrow n_2 \geq 7;$$

$$n_1=4 \rightarrow n_2 \geq 5;$$

при $n_1, n_2 \geq 5$ можливі будь-які зіставлення.

3.2. Полігон дослідження, характеристика його учасників

У дослідженні брали участь учні перших класів КЗО «СЗШ №123» директор школи Агашарипова І.А. У школі 100 учнів перших класів(1-А , 1-Б та 1-В).

1-А клас налічував 34 учнів(19 - хлопчиків, 15- дівчат), з них 17 учнів відвідували дитячий садок та 17 були на домашньому виховані. Учні 1-Б класу налічують 33 чоловіки(15 – хлопчиків, 18 – дівчат), з них 20 учнів відвідували дитячий садок і 13 були на домашньому виховані. 1-В клас налічував 33 дитини (20 – хлопчик , 13 – дівчат), з них 18 учнів відвідували дитячий садок, 15 не відвідували.

Всі протестовані учні були розділені на дві групи: n_1 – діти які відвідували ДНЗ та n_2 – діти, які виховувалися вдома. Вибірка n_1 налічувала 55 дітей, а в виборці n_2 було 45 дітей.



Рис. 3.1. Кількісна характеристика вибірки

В дослідженні приймали участь учні саме перших класів тому, що це діти, які знаходяться на перехідному етапі дошкільного та шкільного життя. Вони найкращі досліджувані для роботи, оскільки адаптація дошкільників закінчується на першому році навчання. А так як нам потрібно вивчити особливості адаптації дітей з різною дошкільною освітою першокласники найбільш підходять, бо вони тільки-но попрощалися з дошкільним дитинством.

3.3 Результати емпіричного дослідження та їх інтерпретація

З попереднього розділу зрозуміло, що першою запропонованою методикою учням була : «Школа звірів». Пропонуємо розпочати з неї. Отримані дитячі малюнки будемо інтерпретувати за трьома важливими компонентами адаптації першокласників. Це самооцінка, комунікативні відносини та сформованість у дитини позиції учня.

Таблиця 3.2. Відсоткова доля учнів за їх самооцінкою.

Рівень самооцінки	Відсоток	
	Відвідували ДНЗ	Не відвідували ДНЗ

Нормальна самооцінка	80	50
Низька самооцінка	15	45
Висока самооцінка	0	5

За першим виділеним компонентом - самооцінкою, отримали достатньо передбачувані дані. Процент дітей з нормальною самооцінкою був більший серед першокласників, які відвідували ДНЗ. Детальніший розгляд даних пропонуємо за допомогою Рисунка 3.2.

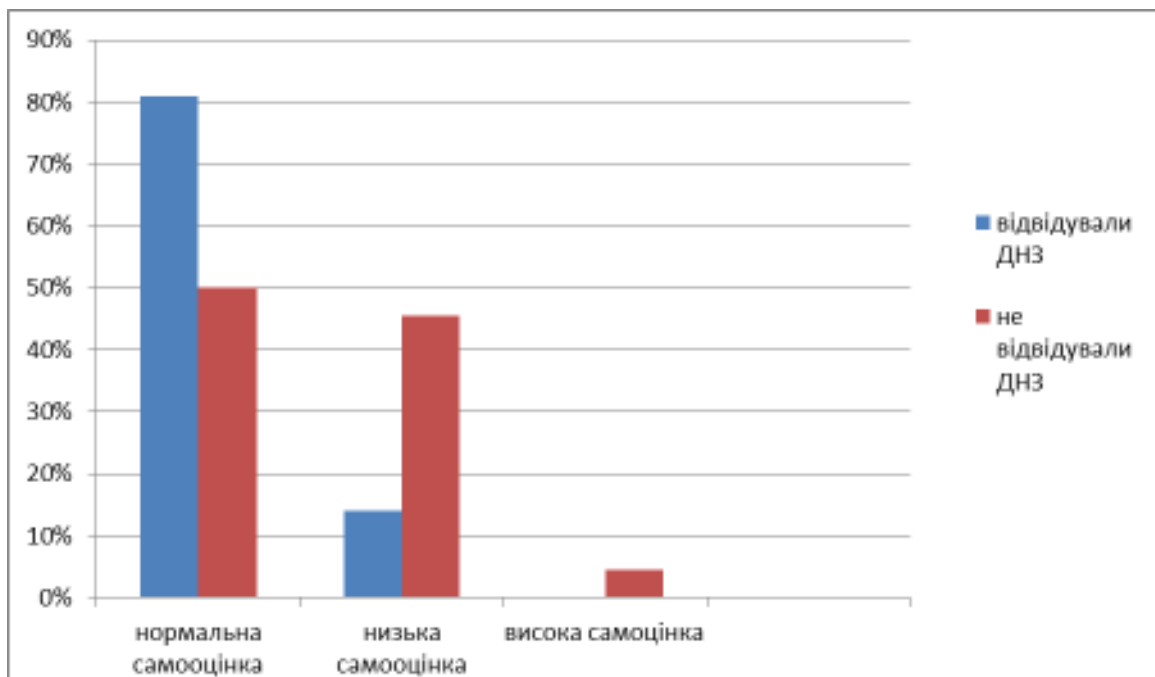


Рис. 3.2 - Відсоткова доля учнів за їх самооцінкою.

Виділяємо статистичні гіпотези, для підрахунку результатів за ϕ^* кутовим перетворенням Фішера.

H_1 - Кількість дітей з нормальною, адекватною самооцінкою в виборці n_1 більше ніж в виборці n_2 . H_0 - Кількість дітей з нормальною, адекватною самооцінкою менша в виборці n_1 ніж в виборці n_2 .

Підрахувавши ϕ^* ми отримали результат, що дорівнює 2,176. Цей показник говорить про те, що H_0 відхиляється, а H_1 - підтверджується, що вказує на вірність нашого припущення що нормальна самооцінка більш формується у дітей, які відвідували ДНЗ.

Наступним не менш важливим компонентом є відносини учня з однокласниками. До встановлення контактів відносимо такі оцінки, як труднощі в встановленні контактів та благополучні взаємовідносини з однокласниками. Підраховуємо кількість учнів за кожною оцінкою.

Таблиця 3.3. Кількісні дані за відносинами учнів один з одним.

Вид відносин	Відсоток	
	Відвідували ДНЗ	Не відвідували ДНЗ
Труднощі в створенні контактів	55	63
Благополучні відносини	45	37

За результатами поданими вище зрозуміло, що більше учнів, які встановили благополучні контакти відвідували дошкільні заклади. Як бачимо з рисунка 2.2 відмінностей в кількості учнів, які мають труднощі встановленні контактів для обох груп(діти які відвідували ДНЗ та дітки які були на домашньому вихованні) не дуже різняться.

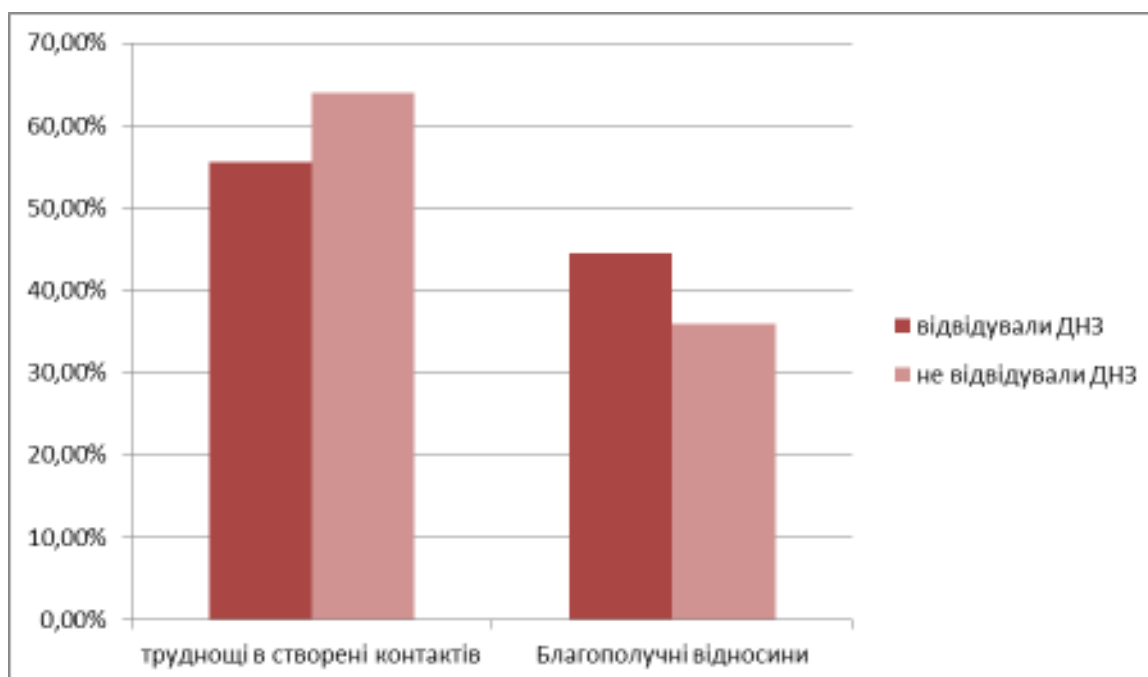


Рис. 3.3. - Кількісні дані за відносинами учнів один з одним.

Для перевірки нашого припущення підраховуємо $\phi^*_{\text{емп.}}$. В даному випадку H_1 - Кількість дітей, які встановили благополучні контакти більша в виборці n_1 ніж в виборці n_2 . H_0 - Кількість дітей, які встановили благополучні контакти менша в виборці n_1 ніж в виборці n_2 .

Отримали результат $\phi^*_{\text{емп.}} = 0.571$, який вказує на те, що H_1 - відхиляється. А наше припущення в даному випадку не підтвердилося.

Далі ми можемо подати дані за одним із головних компонентів шкільної адаптації це сформованість у дитини позиції учня. Позицію учня будемо оцінювати, як сформовану та ту яка ще не сформувалася. Отримані дані були такі:

Таблиця 3.4. - Кількісна характеристика сформованості в першокласників позиції учня.

Вибірка	Позиція учня сформована		Позиція учня ще не сформована	
	кількість	%	кількість	%
n_1	37 чоловік	67%	18 чоловік	33%
n_2	16 чоловік	36%	29 чоловік	64%

За підрахованими даними, прописуємо статистичні гіпотези: H_1 - Кількість дітей з сформованістю позиції учня більша в вибірці n_1 ніж в виборці n_2 . H_0 - Кількість дітей з сформованою позицією учня менша в вибірці n_1 ніж в вибірці n_2 .

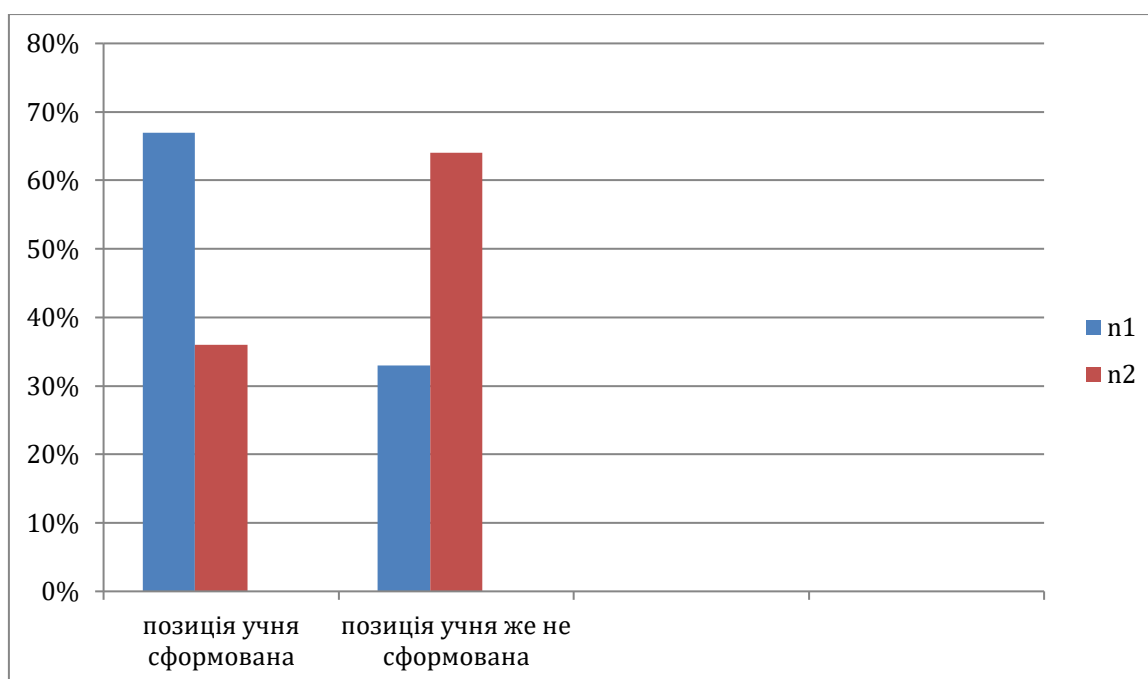


Рис. 3.4. - Кількісна характеристика сформованості в першокласників позиції учня.

Отримали відповідь $\varphi^*_{емп} = 2.145$, що вказує на відхилення H_0 , тобто на правильність нашого припущення, що у дітей, які відвідували дитячий садок в більшій мірі формується позиція школяра, ніж у дітей, які виховувалися вдома.

Наступним етапом дослідження буде аналіз, за допомогою анкет для вчителя, успішності навчання учнів, що є важливим показником адаптації або дезадаптації дітей. Анкети, які заповняли вчителі, будуть кількісно підраховуватися за двома показниками. За цими показниками в анкеті представлені питання, які допоможуть визначити кількість учнів. Перший показник, успішність навчання дітей. За цим показником будемо оцінювати які предмети дитина більш розуміє які ні.

Таблиця 3.5. - Результати успішності першокласників по шкільним предметам.

Вид предмета	Відсоток	
	n1	n2
Точні предмети	4	13
Гуманітарні предмети	33	28

Творчі предмети	4	4
Всі вдаються	40	36
Всі не вдаються	19	18

За цими даними ми можемо сказати, що менш успішно навчаються ті дітки, які не відвідували дошкільні навчальні заклади. Дане припущення будемо перевірять статистичним критерієм. H_1 - Кількість дітей, яким не вдається жоден предмет менша в виборці n_1 ніж в виборці n_2 . H_0 - Кількість дітей, яким вдаються всі предмети не більша в виборці n_1 ніж в виборці n_2 . $\phi^*_{емп} = 0.028$, що свідчить про відхилення H_1 . Отже, наше припущення не є вірним.

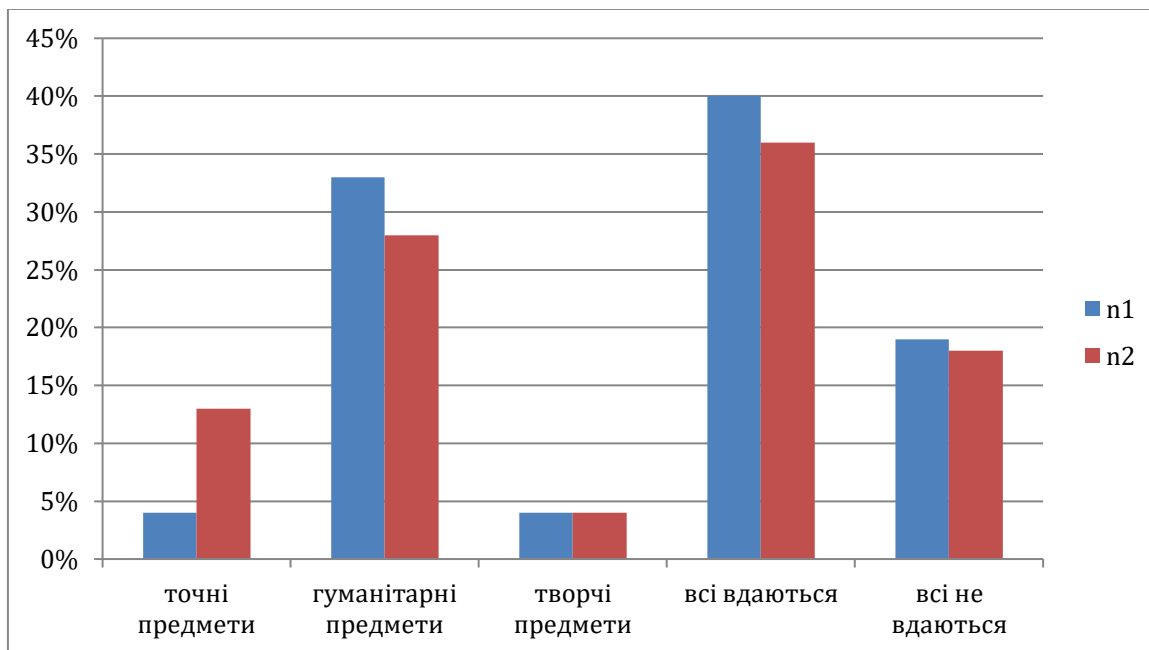


Рис. 3.5. - Результати успішності першокласників по шкільним предметам.

Успішність у навчанні - це кінцевий результат адаптації першокласника. Звичайно, кожній дитині більше або менше подобаються різні шкільні предмети. Але все ж всі дошкільнята йдучи в перший день до школи прагнуть гарно вчитися, щось дізнатися та отримувати завжди гарні оцінки. Так стається, що успішність навчання у кожної дитини різна і з рисунка 2.4 це гарно видно. Другий - це поведінка учнів у школі, тобто перевага в дитини поведінки дошкільника(іграшки на уроках) або учня(виконання домашнього

завдання) (див. додаток д). Даний показник покаже наскільки дитина пристосувалася до шкільного життя. Вчителі скаржаться на те, що діти приносять іграшки до школи, граються на уроках та оживають лише на перервах, що є показником їх адаптації до шкільного навчання. Показники по кількості учнів пропонуємо в таблиці 2.7.

Таблиця 3.6. Кількісні показники поведінки першокласника

Вибірка	Поведінка дошкільника		Поведінка школяра	
	кількість	%	кількість	%
n1	19 учнів	33%	36 учнів	67%
n2	29 учнів	64%	16 учнів	36%

В даному випадку бачимо різницю очевидну. Н1 – Кількість дітей з сформованою поведінкою школяра більша в вибірці n1 ніж в виборці n2. Н0 – Кількість дітей з сформованою поведінкою школяра менша в вибірці n1 ніж в вибірці n2.

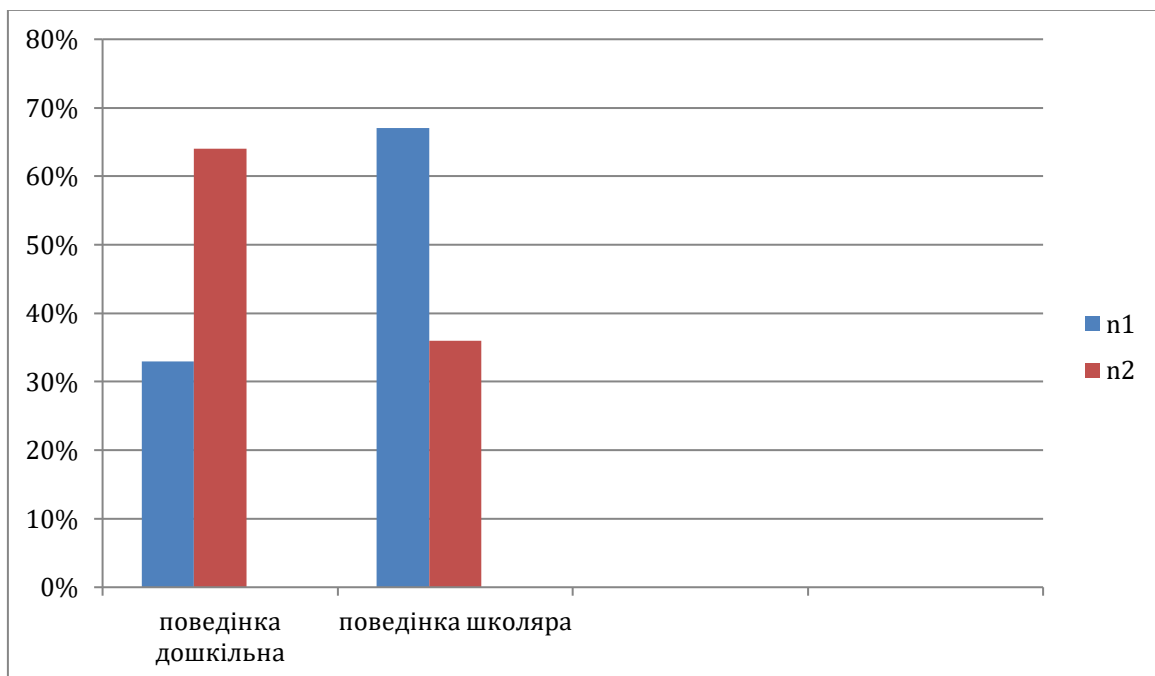


Рис. 3.6. - Кількісні показники поведінки першокласника.

Підрахувавши ϕ^* ми отримали результат, що дорівнює $\phi^*_{емп} = 2.145$. Цей показник вказує на вірність нашого припущення, що першокласники з різною дошкільною освітою розрізняються за показником поведінки у школі.

Одним із важливих компонентів адаптації першокласників до навчання є учбова мотивація. Учбову мотивацію ми тестували за допомогою діагностичної анкети для учнів 1-х класів за методикою М.Р. Гінзбурга.

Таблиця 3.7. - Кількісна характеристика домінуючих типів мотивів.

Вид мотиву	Відсоток	
	n1	n2
Пізнавальний мотив	8	5
Соціальний мотив	22	0
Позиційний мотив	41	50
Ігровий мотив	22	23
Зовнішній мотив	7	22

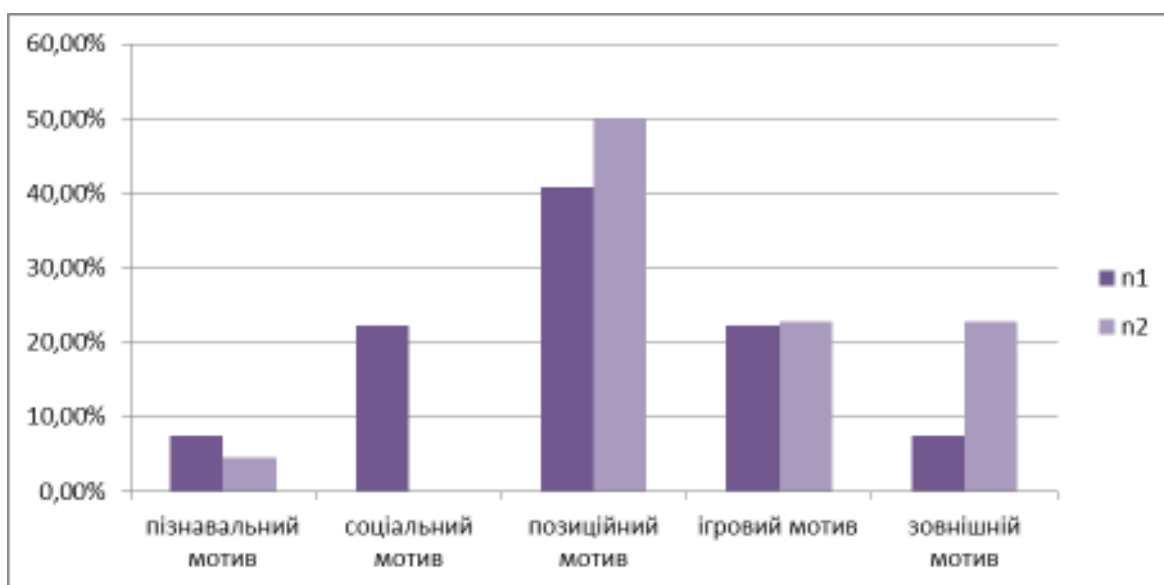


Рис. 3.7. – Кількісна характеристика домінуючих типів мотивів.

Зводимо дані до двох оцінок нормальна мотивація та низька. До оцінки нормальна мотивація ввійшли рівні: найвищої, високої та нормальної мотивації. А до оцінки низька мотивація ввійшли рівні, за методикою, занижений та низький.

Таблиця 3.8. – Кількісна характеристика мотивації першокласників.

Вибірка	Рівень мотивації
---------	------------------

	нормальний		низький	
	кількість	%	кількість	%
n1	39	70%	16	30%
n2	25	54,5%	20	45,5%

За цими даними припускаємо, H_1 – Кількість дітей з нормальною учбовою мотивацією більша в виборці n1 ніж в виборці n2. H_0 – Кількість дітей з нормальною мотивацією менша в виборці n1 ніж в виборці n2.

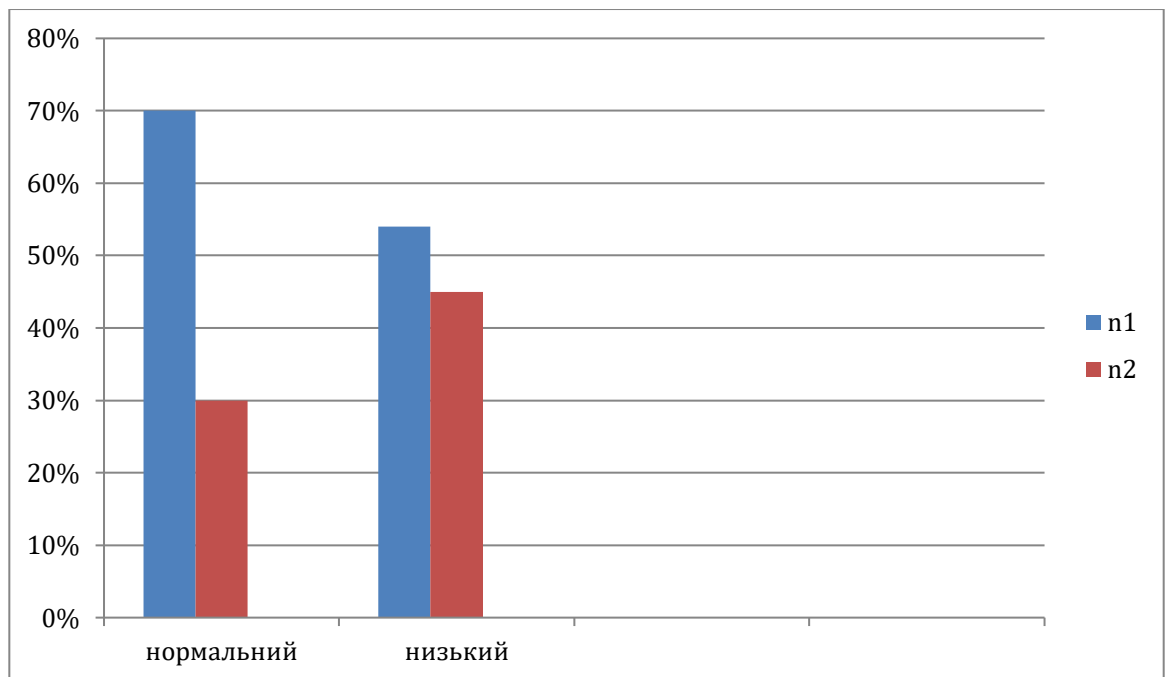


Рис. 3.8. – Кількісна характеристика мотивації першокласників.

Підраховуючи ϕ^* кутове перетворення Фішера ми отримали результат $\phi^*_{емп} = 1.149$. Цей показник знаходиться в зоні незначущості, це вказує на хибність нашого припущення про те, що у першокласників, які відвідували дитячий садок більше формується нормальна учбова мотивація.

Метою дослідження є визначення самооцінки як важливого показника здатності адаптуватися до умов шкільного навчання та учнівського середовища. Для цього була використана методика діагностичної самооцінки В. Щури «Сходинок», на основі якої діти оцінювали себе за критеріями «розум», «краса», «доброта».

Таблиця 3.9. – Рівні самооцінки у дітей першого класу

№ з/п	Рівні самооцінки	Показники самооцінки	
		n1	n2
1	Висока самооцінка	25%	20%
2	Середня самооцінка	25%	15%
3	Низька самооцінка	13%	17%

Дані експерименту свідчать про те, що 70% учнів оцінили себе на високому або середньому рівні. Вони впевнені в собі, мають позитивне ставлення до себе, вважають, що невдачі ситуативні, викликані несприятливими збігами обставин і не є особистими, а успіх закономірний і визначається їх особистісними характеристиками. Серед цих учнів більший відсоток складають діти ті що відвідували дитячі садочки 50%.

Несприятливим показником є наявність дітей із заниженою самооцінкою (30%). Це свідчить про негативне ставлення до себе. Враховуючи, що механізмом розвитку самооцінки в цьому віці є звернення до думки дорослих і близьких, можна припустити, що результатом низької самооцінки є деструктивний вплив дорослих, які погано ставляться до дитини. і зосередитися на власних помилках і невдачах.

Розподіл рівнів самооцінки можна спостерігати за діаграмою

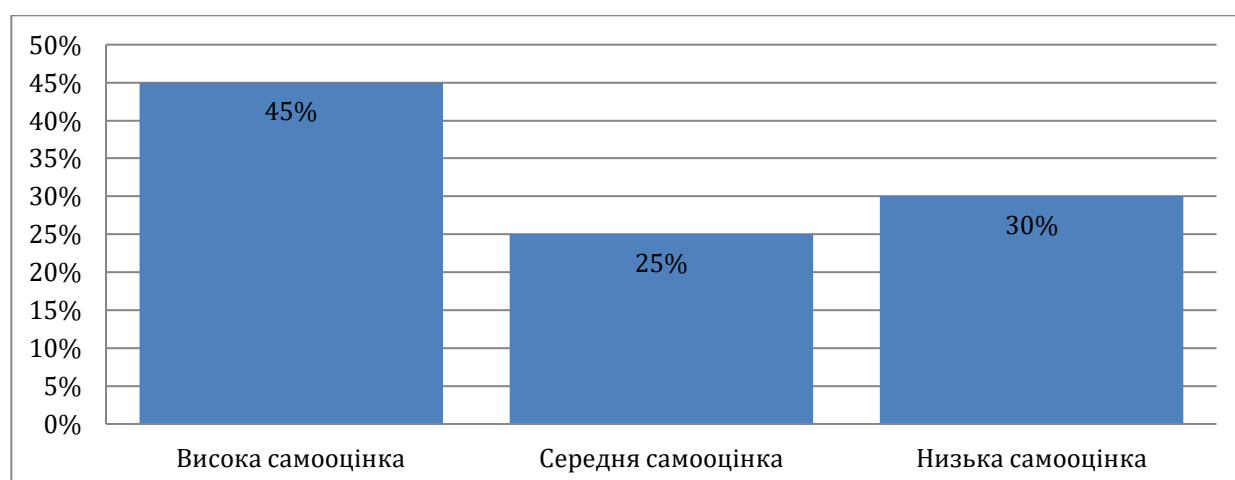


Рис. 3.9. Розподіл рівнів самооцінки за методикою «Сходинки»

Як бачимо, серед дітей переважають крайні показники: високі (45%) та низькі (30%) рівні самооцінки. Швидше всього, це зумовлено віковими особливостями молодшого шкільного віку, зумовленими схильністю до біполярності ставлень (оцінювання за типом «добре-погано»).

Окрім самооцінки, цей тест використовувався для оцінювання вчителів, батьків та однокласників. Як правило, діти ставлять вчителів і батьків на найвищий рівень, а себе на нижчий або, рідше, поруч із ним. Ситуація, в якій дорослий ставиться на нижчий рівень, є негативним показником, що свідчить про приховані або відкриті конфлікти по відношенню до нього. Під час дослідження були випадки (18%), коли батьки були оцінені на нижчому рівні. Рідше ця ситуація виявлялася у підході до вчителів (10%), що свідчить про проблеми у застосуванні особистісного підходу до учнів.

Наступний етап дослідження передбачав оцінку емоційного стану дітей у різних ситуаціях. Для оцінювання використовувався тест на шкільну тривожність Р. Теммля, М. Доркі та В. Амена. Дітям було запропоновано переглянути 14 різних ситуацій, у яких вони повинні були вибрати щасливе чи сумне обличчя. При обробці результатів була запропонована спеціальна формула, яка допомагає визначити рівень тривожності.

Таблиця 3.10. - Рівні шкільної тривожності у дітей першого класу

№ з/п	Рівні шкільної тривожності	Показники тривожності	
		n1	n2
1.	Високий рівень тривожності	0%	17%
2.	Середній рівень тривожності	36%	44%
3.	Низький рівень тривожності	3%	0%

Ми бачимо, що дітки які не відвідували дитячий садок мають більш високий рівень тривожності. За показниками високий рівень – 17%, та середній рівень 44%. Результати методики зображено у вигляді діаграми

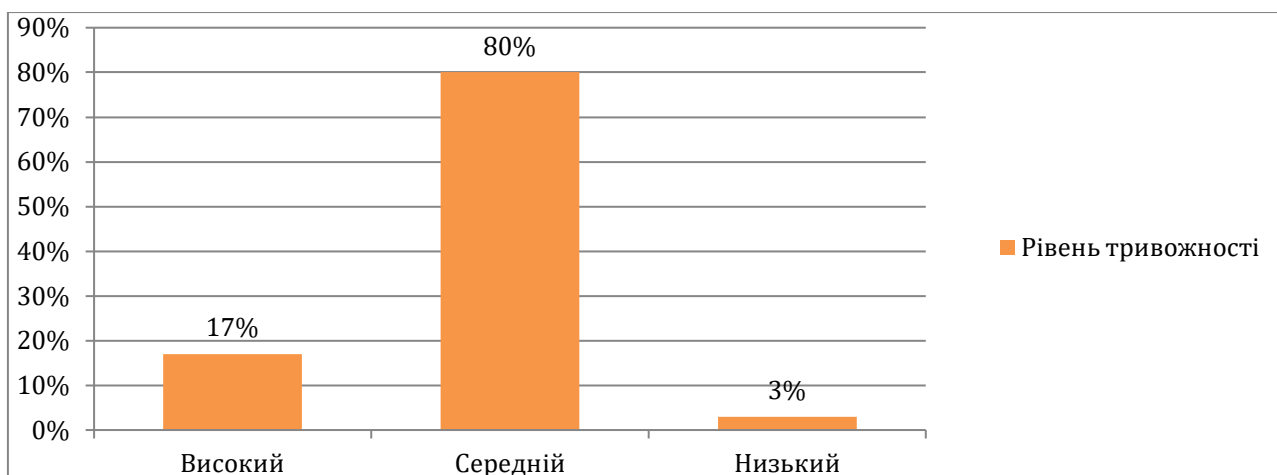


Рис. 3.10. Розподіл рівнів шкільної тривожності за методикою Р. Теммла, М. Доркі, В. Амена

За результатами тестування визначено, що найбільше дітей (80%) мають середній рівень тривожності, 17% — високий, 3% — низький.

Середній рівень відповідає тим, хто за результатами тестування досяг 20-50% від 100 можливих. Це говорить про те, що їхня тривожність носить ситуативний характер і що в стресових ситуаціях відбувається загальна мобілізація психічної діяльності, характерна індивідуально. змін соматичних і психічних станів, пов'язаних з емоційними реакціями, і при цьому невротичних змін у поведінці не спостерігається.

Після проведення первинної діагностики за методикою Р. Сірса в контрольній групі піддослідних були отримані результати, представлені у таблиці 3.11:

Таблиця 3.11. – Результати проявів рівнів тривожності в учнів контрольної групи за методикою Р. Сірса

Рівні тривожності	n1	n2
Не виявляється	55%	16%
Низький	13%	15%
Прикордонний	19%	23%
Високий	12%	46%

За таблицею бачимо, у групи n2 висорій рівень тривожності має найбільший відсоток 46, а у групи n1 найбільший відсоток за шкалою не виявляється тривожності 55%.

У відсотковому співвідношенні результати цієї методики представлені на рисунку:

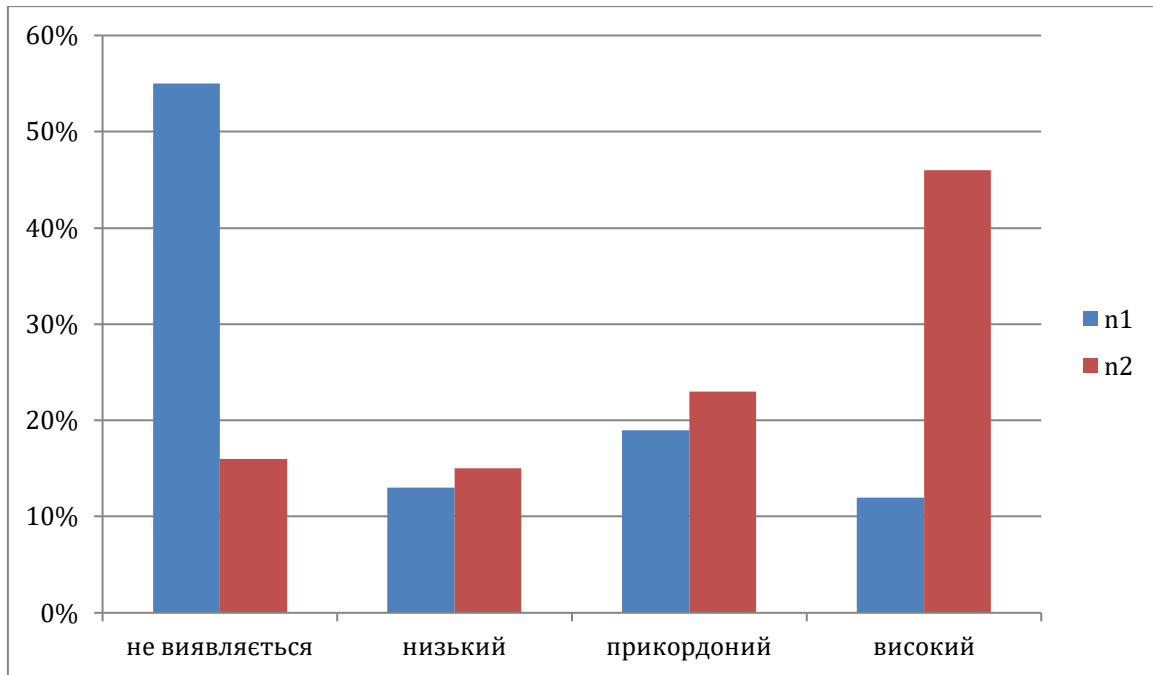


Рис. 3.11. Рівні тривожності школярів за методикою Р.Сірса

Судячи з результатів проведеної діагностики, бачимо, що ознаки тривожності присутні у більшості учнів групи n2 тобто ті хто не відвідували дитячий садок :

- 16% у класі, не відчують тривожності, а навпаки, емоційний комфорт;
- 15% класу мають низький рівень тривожності;
- 46% мають високий рівень тривожності;
- 23% перебувають на прикордонному рівні тривожності, то є між середнім та високим рівнями.

Можна зробити висновки з даної методики, що у дітей які не відвідували дитячий садок досить високий нестабільний емоційний стан.

Наступним тестом став колірний тест стосунків Люшера. Колірний тест Люшера дав можливість проаналізувати адаптованість учнів контрольної

групи до обстановки у ній, до процесу навчання. Результат оцінюється за переважним емоційному тлі та фізіологічній працездатності.

Таблиця 3.12. - Результати первинної діагностики експериментальної групи за кольоровим тестом Люшера

Шкала	Відсоток
Сприятливість обстановки в сім'ї	94,8%
Відсутність перевтоми	93,7%
Позитивний емоційний фон	67,9%
Негативні установки щодо вчителя	10,5%
Стан компенсованої втоми	23,1%
Негативне ставлення до школи	3,8%
Перезбудження присутнє	1,7%

Судячи з отриманих результатів, можна сказати, що позитивний емоційний фон –67,9%; у 94,8% сприятлива обстановка в сім'ї, що сприяє позитивному проходженню адаптації дитини у школі; 93,7% не мають перевтоми під час навчальної діяльності; 1,7% є перевтома; 23,1% присутній стан компенсованої втоми; 10,5% мають негативну установку по відношенню до вчителя. Для наочності представимо результати графічно:

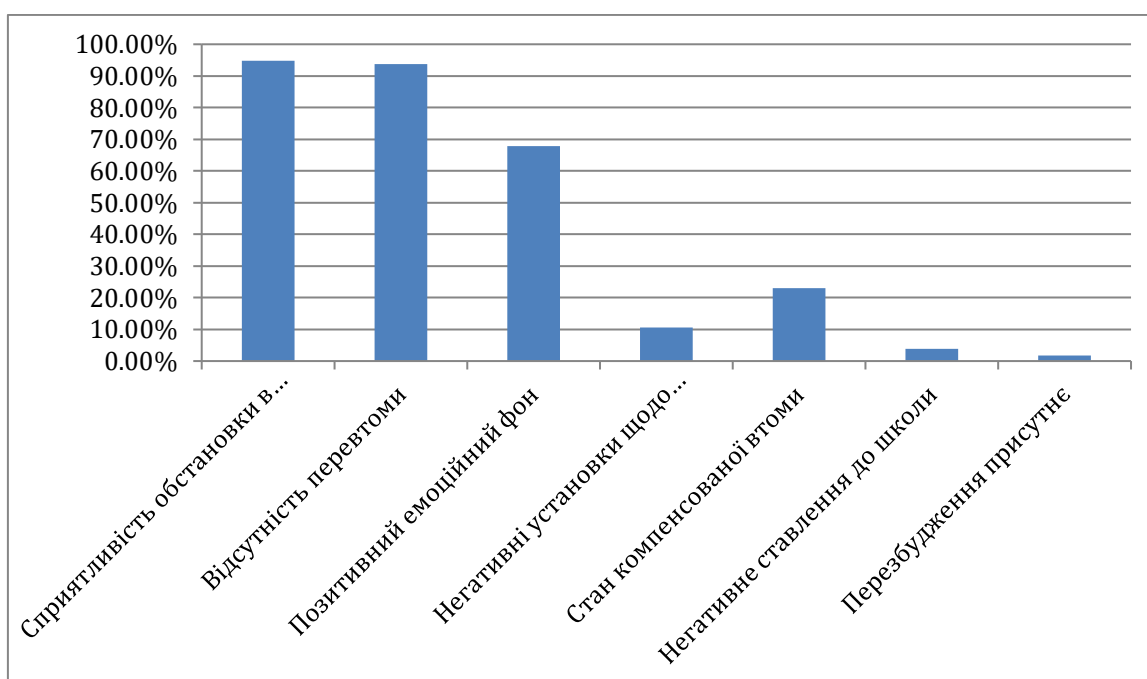


Рис. 3.12. Результати первинної діагностики експериментальної групи за кольоровим тестом Люшера

Загалом, за цією методикою можна сказати, що учасники експерименту, включені до контрольної групи, пройшли процес адаптації.

Наступною методикою для діагностики рівня адаптованості став проєктивний малюнок «Що мені подобається у школі». Для виключення діагностичних помилок після малювання з кожним дитиною проводиться індивідуальна бесіда, під час якої уточнюється, чому він намалював саме таку ситуацію.

Таблиця 3.13. Результати первинної діагностики контрольної групи з методики «Що мені подобається у школі» М.Г. Ласкуновий

Рівні адаптації	Кількість учнів %	
	n1	n2
Високий	68,7%	38,5%
Середній	20,1%	26,9%
Низький	11,2%	34,6%

За результатами методики бачимо група , що відвідувала дитячий садок мають кращі результати 68,7% добре адаптовані у школі, не мають складнощів у сприйнятті шкільного матеріалу, які не конфліктні з однокласниками; 20,1% мають середній рівень адаптованості, що говорить про сприйняття шкільного матеріалу, дружбі з однокласниками, але є проблема з мотивацією до навчання; 11,2% низький рівень адаптації, що говорить про часту зміні настрою, проблем у поведінці, випадках неготовності до уроків.

Розглянемо результати у вигляді рисунка:

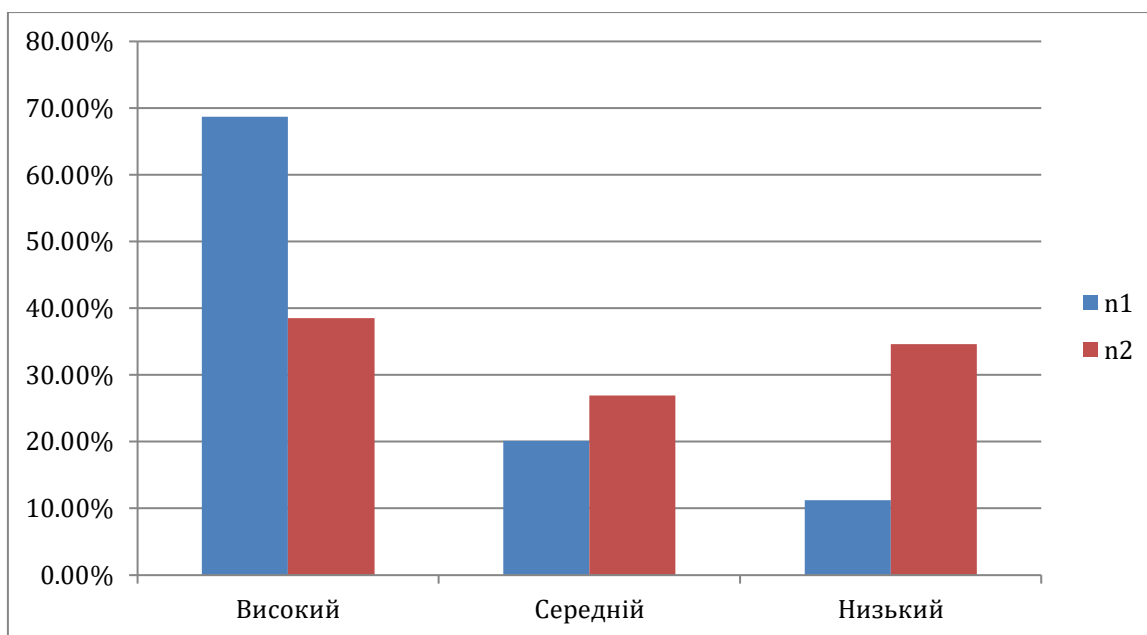


Рис. 3.13. Результати з методики М.Г. Ласкунової

Отже, бачимо, що за групою n2 38,5% учнів експериментальної групи класу добре адаптовані, позитивно ставляться до школи, адекватно сприймають завдання, до кінця вислуховують пояснення вчителя та однокласників. 26,9% дітей також позитивно ставляться до навчання. Школа не викликає негативних переживань у цієї групи дітей. Вони розуміють навчальний матеріал, вирішують типові завдання, ведуть дружбу з однокласниками. Незважаючи на дані здібності, мотивація до навчання не завжди виражена. 34,6% учнів навчання і школі ставляться негативно. У дітей цієї групи часто поганий настрій, є порушення в поведінці, нерегулярна готовність до занять. Діти матеріал засвоюють не повністю, а фрагментами, оскільки можуть довго бути зосереджені. Як правило, друзів у таких хлопців у класі немає.

Як бачимо за данною методикою в групі n1 та в групі n2 переважає високий рівень адаптованості.

Висновки до третього розділу

Для перевірки гіпотез дослідження застосовано психодіагностичні засоби: методика «Школа звірів» (автори Н. В'юнова, К. Гайдар), методика

вивчення навчальної мотивації першокласників за підсумками навчання у 1-му класі (при складанні анкети були збережені основні підходи з методики М.Р. Гінзбурга), Анкета для вчителя та Анкета для батьків першокласників.

За результатами по даним методикам бачимо достатньо суперечливі дані. Перша емпірична гіпотеза була доведена частково, так як виділені компоненти адаптації(самооцінка, встановлення контактів, позиція школяра, успішність та поведінка учня) не всі залежать від відвідування дитячого садка. Припущення що такі компоненти, як нормальна самооцінка, сформованість позиції учня та відповідна поведінка першокласника в більшій мірі формуються у дітей, які відвідували дошкільний навчальний заклад є вірним та було підтверджене статистичним критерієм F^* кутового перетворення Фішера.

Дані експерименту свідчать про те, учні які відвідували дитячий садок оцінили себе на високому або середньому рівні 70%. Вони впевнені в собі, мають позитивне ставлення до себе, вважають, що невдачі ситуативні, викликані несприятливими збігами обставин і не є особистими, а успіх закономірний і визначається їх особистісними характеристиками. Несприятливим показником є переважаючим у дітей групи n2 із заниженою самооцінкою (30%). Це свідчить про негативне ставлення до себе. Враховуючи, що механізмом розвитку самооцінки в цьому віці є звернення до думки дорослих і близьких, можна припустити, що результатом низької самооцінки є деструктивний вплив дорослих, які погано ставляться до дитини. і зосередитися на власних помилках і невдачах.

Наступний етап дослідження передбачав оцінку емоційного стану дітей у різних ситуаціях. Для оцінювання використовувався тест на шкільну тривожність Р. Темпля, М. Доркі та В. Амена. Ми бачимо, що дітки які не відвідували дитячий садок мають більш високий рівень тривожності. За показниками високий рівень – 17%, та середній рівень 44%.

Після проведення первинної діагностики за методикою Р. Сірса в контрольній групі піддослідних були отримані результати судячи з результатів

проведеної діагностики, бачимо, що ознаки тривожності присутні у більшості учнів групи n2 тобто ті хто не відвідували дитячий садок 46% мають високий рівень тривожності, а у дітей групи n1 55% у класі, не відчують тривожності, а навпаки, емоційний комфорт.

Наступним тестом став колірний тест стосунків Люшера. Колірний тест Люшера дав можливість проаналізувати адаптованість учнів контрольної групи до обстановки у ній, до процесу навчання. Судячи з отриманих результатів, можна сказати, що позитивний емоційний фон –67,9%; у 94,8% сприятлива обстановка в сім'ї, що сприяє позитивному проходженню адаптації дитини у школі; 93,7% не мають перевтоми під час навчальної діяльності; 1,7% є перевтома; 23,1% присутній стан компенсованої втоми; 10,5% мають негативну установку по відношенню до вчителя. Загалом, за цією методикою можна сказати, що учасники дослідження, включені до контрольної групи, пройшли процес адаптації.

Наступною методикою для діагностики рівня адаптованості став проєктивний малюнок «Що мені подобається у школі». За результатами методики бачимо група , що відвідувала дитячий садок мають кращі результати 68,7% добре адаптовані у школі, не мають складнощів у сприйнятті шкільного матеріалу, які не конфліктні з однокласниками. Та за групою n2 38,5% учнів експериментальної групи класу добре адаптовані, позитивно ставляться до школи, адекватно сприймають завдання, до кінця вислуховують пояснення вчителя та однокласників.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Актуальність даної теми визначається складністю адаптації до системної освіти, за даними багатьох авторів, 40% учнів початкової школи, і ця тенденція, ймовірно, буде посилюватися в майбутньому.

З теоретичного аналізу відомо, що програма початкової школи орієнтована на особистісні розумові здібності першокласників. Унікальність, яку діти сприймають, ідучи до школи, — це самостійне використання чутливих критеріїв (назва значення, колір, форма, розмір). У першокласників переважає мимовільна увага. Тому для перенесення емоційного навантаження вчителі використовують гумористичні заняття. Образне мислення є основним способом мислення в молодшому шкільному віці. У первістка зростає значення довільної та словесної логічної пам'яті. Це важливі фактори, які слід враховувати при роботі з молодими людьми, оскільки це вікова група з найвищим ризиком.

Ми також дізналися, що, адаптуючись до школи, діти пристосовуються до поведінкових систем, які ведуть до їх подальшого розвитку в довгостроковій перспективі. Аналіз даних показує, що середовище дошкільної освіти є важливим фактором, що впливає на адаптацію дітей у школі. Загальноосвітнє середовище закладів дошкільної освіти сприяє набору та адаптації учнів до школи, а умови виховання в сім'ї не можуть бути забезпечені повністю. Але не менш важливим є той факт, що дитина йде до школи з 6-7 років.

При проведенні емпіричного дослідження були висунуті такі гіпотези: 1. Якщо дитина відвідувала дошкільний дитячий заклад, то показники адаптації до навчання будуть вищими. 2. Якщо дитина відвідувала дошкільний навчальний заклад то в неї будуть сформовані учбові мотиви. За результатами дослідження перша висунута гіпотеза була частково доведена. Оскільки процес шкільної адаптації включає декілька компонентів в нашому дослідженні деякі з них виявилися відхиленими. Припущення що

компоненти: нормальна самооцінка, сформованість позиції учня та відповідна поведінка першокласника в більшій мірі формуються у дітей, які відвідували дошкільний навчальний заклад є вірним та було підтверджене статистичним критерієм F^* кутового перетворення Фішера. Припущення що інші компоненти: успішність навчання, встановлення контактів першокласниками один з одним в більшій мірі формуються у дітей, які відвідували ДНЗ було хибним та не підтвердилося. Наступна гіпотеза була не доведена, а наше припущення, що в дітей, які відвідували ДНЗ формуються учбові мотиви виявилось хибним. Учбові мотиви сформувалися в дітей не залежно від їх дошкільної освіти.

Ситуація з адаптацією школярів потребує змін та подальшої праці над даною темою. Якщо, залишити без уваги шкільну адаптацію першокласників це приведе до великої кількості дезадаптованих дітей, у яких процес навчання буде проходити з постійною тривогою, страхами та невротами, що в свою чергу позначиться на здоров'ї та успішності школярів. Як на наш погляд, працюючи в даному напрямку психологія зможе допомогти дошкільним закладам створювати програми, які будуть акцентувати увагу на висвітлених нами проблемах з якими зустрічається першокласник. Що в свою чергу, по краще процес навчання та адаптації учнів.

ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА

1. Абрамова Г. С. Вікова психологія: Навч. посібник для студ. вузів/ Г.С Абрамова. - М.: Видавничий центр «Академія», 1999.-672 с.
2. Амінникова Н. С. Адаптація першокласників до шкільних умов [Електронний ресурс]/ Н.С.Амінникова// Режим доступу: URL: <http://festival.1september.com/articles/314289> (дата звернення 25.12.2023р.)
3. Безруких М.М., Фарбер Д.А. Психофізіологія Словник [Електронний ресурс] /М.М. Безруких, Д.А. Фарбер// Режим доступу: URL: <http://www.insai.ua/slovar/2418> (дата звернення 16.11.2023р.)
4. Белік Л. А. Адаптація першокласників до школи / Л. А. Белік // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2012. – № 6. – С. 36–39.
5. Берник О. Н., Козак І. К.: Адаптаційні заняття для майбутніх першокласників, які не відвідують ДНЗ / О. Н. Берник, І. К. Козак // Почат. навчання та виховання: наук.-метод. журн. - 2009. - № 27. - С. 3-14.
6. Битянова М.Р. Адаптація дитини до школи: діагностика, корекція, педагогічна підтримка / М.Р. Битянова. Черніці., 1997. 145 с.
7. Быков Е.А. Социальная адаптация младших школьников к учебной деятельности / Е.А. Быков// Социальная политика и социология. 2013. №3-2(95). С. 165-173.
8. Вовчук І.С. Труднощі першокласника [Електронний ресурс]/І.С.Вовчук// Режим доступу: URL: <http://www.nachalka.com.ua/publ/5-1-0-30> (українське) (дата звернення 07.11.2023р.)
9. Галян І. М. Психодіагностика : навч. посібник / І. М.Галян. – 2-ге вид., стереотипне. – К. : Академвидав, 2011. – 463 с.
10. Гіппенрейтер Ю.Б. Спілкуватися з дитиною. Як? / Ю.Б Гіппенрейтер. - Запоріжжя.: ЧеРо Сфера, 2003.- 118 с.

11. Гончарук І. Створення вчителем комфортних умов для адаптації першокласників до навчання у школі / Ірина Гончарук // Початкова школа. 2013. № 7. С. 42-44.
12. Грінек Т. В. Формування мотиваційної готовності дошкільнят до навчання в школі / Т. В. Грінек, І. Н. Каменська // Актуальні питання сучасної педагогіки: матеріали міжнар. заоч. наук. конф. (Вінниця липень 2012)
13. Грошовенко О.П., Герасимчук А.В., Сметанюк І.В. Формування екологічно-доцільної поведінки молодших школярів // Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 5–6 лютого 2021 року). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2021. – Ч. 1. – С. 67-70.
14. Грошовенко, О. П., Казьмірчук, Н. С., Вікарчук, Н. Г. (2021). Формування природничих компетентностей молодших школярів засобами проєктної діяльності. Імідж сучасного педагога, (1(196), 95–100.
15. Гуріна О. Адаптація першокласників: Семінар для вчителів початкових класів / О. Гуріна // Психолог. Шкільний світ. – 2018. – № 15. – С. 13-16.
16. Донін В.М. Психологія і педагогіка життєтворчості : Навчально-методичний посібник / В. М. Донін. – К. : Центр навчальної літератури. – 1996. – 179 с.
17. Дабіжа Л., Комарівська Н., Любчак Л. Інтегровані уроки читання та мистецтва як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів // Н. Комарівська, Л. Любчак, Л. Дабіжа / Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць. – Вип. 66. – 2021. – С. 7-12.
18. Дитяча практична психологія: Підручник / під ред. проф. Т.Д. Марцинковської. - М.: Гардаріки, 2000. - 255 с.

- 19.Добрина О.О. Готовність дитини до школи , як умова його успішної адаптації/ О.О. Добрина// [Електронний ресурс]/ Режим доступу: URL: <http://psycafe.chat.com/dobrina.htm>
- 20.Дронь Т. А. Психологічна підготовка дитини до школи : методичні поради / Т. А. Дронь. // Психолог. – 2007. – №21. – С. 57– 63.
- 21.Дубровіна І.В. Психологія/ І.В.Дубровіна, О.Є. Данилова, А.М. Прихожан.- М.: АСАДЕМА , 2003. - 460с.
- 22.Дуткевич Т. В. Дитяча психологія/ Т. В. Дуткевич. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
- 23.Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
- 24.Єфімкіна Р. П. «Дитяча психологія»/ Р. П. Єфімкіна. - Н.: Науково-навчальний центр психології НГУ, 1995. – 28 с.
- 25.Іванова О.М. Дослідження навчальної мотивації школярів по методиці М. Р. Гінзбург/ [Електронний ресурс]/ О.М. Іванова //Режим доступу: URL: <http://iemcko.com/index.php/metodiki/127-razdel-motivy-povedeniya-i-deyatelnosti/303-metodika-m-r-ginzburg-qizuchenie-uchebno-motivatsiiq> (дата звернення 19.10.2023р.)
- 26.Колеганова Т.А. Шкільна дезадаптація першокласників і способи її діагностики [Електронний ресурс]/ Т.А. Колеганова // Режим доступу: URL: <http://nsportal.ua/nachalnaya-shkola/mezhdistsiplinarnoe-obobshchenie/shkolnaya-dezadaptatsiya-pervoklassnikov-i-sposob> (дата звернення 26.12.2023р.)
- 27.Колесова Г. Діагностика адаптації першокласників. Методичне забезпечення/ Г. Колесова // Психолог. Шкільний світ. Сер.: Шкільний світ.- К., 2010. – Вип. червень 23-24.- С.3-18.
- 28.Костіков В.О. Переваги арт-терапії як засобу адаптації дітей молодшого шкільного віку до умов навчально-виховного процесу / Костіков В.О. // Молодий вчений. 2015 р., травень. № 5 (20), частина 3. С. 104-107.

29. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Либідь, 1989. – 608 с.
30. Кочерга О. Психофізіологічний розвиток дитини перед школою / Ольга Кочерга // Початкова школа. 2012. № 1. С. 45.
31. Кравчук Л.В. Корекційна програма для молодшого шкільного віку / Л. В. Кравчук. – К. : ІППО КУ імені Бориса Грінченка, 2005.
32. Кривчикова О. Психомоторний стан як фактор адаптації учнів початкових класів до умов навчання в школі / Олена Кривчикова, Тетяна Лясота // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2008. №2. С. 162-164.
33. Крупник Г. А. Особливості психологічного супроводу адаптації першокласників до навчального процесу / Крупник Г. А. // Таврійський вісник освіти.- 2014.- № 2 (46).- С. 251-257.
34. Кулешова О В – Вікова і педагогічна психологія [Електронний ресурс]/ О.В. Кулешова// Режим доступу: URL: http://bookdn.com/book_211.html (дата звернення 01.12.2023р.)
35. Лазаренко Н. І. Суперечності, проблеми і парадокси в системі сучасної педагогічної освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб.наук.пр. Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер» 2019. Випуск 53. С.5-9.
36. Лазаренко Н. І. Тенденції професійної підготовки вчителів у педагогічних університетах України в умовах євроінтеграції.: дис. ... доктора пед. наук : [спец.] 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» ; Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського, Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Зязюна, НАПН України. Київ 2020. 571 с.
37. Лазаренко Н. І. Тенденції розвитку та реформування вищої педагогічної освіти: зарубіжний досвід. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія:

- Педагогіка і психологія : зб. наук. праць / ред. кол.: В. І. Шахов, О. В. Акімова, В. І. Бондар та ін.; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця : Твори, 2018. Вип. 56. С. 197-202.
- 38.Лазаренко Н.І., Коломієці А.М. Глобалізація та інформатизація як паралельні процеси в сучасному суспільстві / Н.І Лазаренко, А.М. Коломієць // К. : Видавничий дім «АртЕк» - 2017.
- 39.Лемешева Т. Є. Етапи соціалізації дитини: підготовка до школи та адаптація першокласників / Т. Є. Лемешева, І. М. Подавільнікова // Таврійський вісник освіти. - 2013. - N 4. - С. 270-278.
- 40.Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. – М. : МГУ –1972. – 575 с.
- 41.Ліснівська Л.Б. Вплив методів роботи вчителя на формування самооцінки першокласника // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. –2007. – № 3. – С. 34-39.
- 42.Ліснівська Л.Б. Роль самооцінювання в адаптації дитини до школи // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2006. – № 2. – С. 41- 45.
- 43.Луговська А. Дитина без проблем! Розв'язник для батьків/ А.Луговська, М. М. Кравцова, О. В. Шевніна. - М.: Ексмо, 2008.- 352 с.
- 44.Люблінська Г.О. Дитяча психологія / Г. О. Люблінська. – К. : Вища школа, 1974. – 355 с.
- 45.Любчак Л.В. Професійна готовність соціального педагога до розвитку емоційної сфери молодшого школяра // Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія. – 2009. - №11. С 156-161.
- 46.Максименко С. Д. Особистість починається з любові / С. Д. Максименко. – К. : МАУП, 2004.
- 47.Максименко С. Д. Практична психологія та соціальна робота / С. Д. Максименко // Науково - практичний та освітньо-методичний журнал. – 2004. – № 9. – С. 1–8.

- 48.Максименко С.Д Експериментальна психологія/ С.Д. Максименко, Е.Л. Носенко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. — 360 с.
- 49.Маліновська Н. В. Навчально-мовленнєва діяльність старших дошкільників: мотиваційний компонент. Психологія: реальність і перспективи. 2016. Вип. 7. С. 142-146.
- 50.Марінушкіна О. Діагностика шкільної дезадаптації дітей молодшого шкільного віку // Діагностичний інструментарій психолога / Упор. Т. Гончаренко. К.: Шкільний світ, 2008.С. 24-34.
- 51.Марінушкіна О. Є. Адаптація учнів до шкільного навчання. 1–10 класи / О. Марінушкіна, О. Замазій; за заг. редакцією Л. Д. Покроєвої. — Х. : Ранок. - 2011.
- 52.Методичні рекомендації до написання та оформлення курсових робіт за спеціальністю «Психологія»/ Н.В. Грисенко, О.О. Байер, Е.Л.Носенко та ін.- Д. : ДНУ ім. Олесья Гончара, 2013.- 35с.
- 53.Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навчальний посібник. - К., 2003.
- 54.Мухина В. С. Детская психология / В. С. Мухина. – М. : Просвещение, 1985.
- 55.Мухіна В. С. Вікова психологія: Феноменологія розвитку, дитинство, Отроцтво/ В. С. Мухіна.- М.:Видавничий центр «Академія», 1999. - 456 с.
- 56.Нисська А. К. Соціальна ситуація розвитку в дошкільному закладі, як фактор адаптації першокласників до школи/ А. К. Нисська // Психологічні дослідження – 2012. - Том 5 № 23
- 57.Обухова Л. П. Дитяча (вікова) психологія/ Л. П. Обухова. - М.: Сумське педагогічне агентство, 1996. - 374 с.
- 58.Обухова Л.Ф. Детская (возрастная) психология : Ученик / Обухова Л.Ф. –М,1996. – 374 с.
- 59.Опанасюк Г. Алгоритм супроводу дітей в адаптаційний період / Г. Опанасюк // Психолог.- 2009.- Січень (№3-4).- С. 12-18.

- 60.Острогляд А. С. Програма адаптації першокласників до навчання в школі / А. С. Острогляд // Освітній портал UROK-UA.com. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <https://urok-ua.com/prohrama-adaptatsiji-pershoklasnykivdo-navchannya-v-shkoli/> (дата звернення: 03.09.2023р.)
- 61.Павелків Р. В. Вікова психологія : підручн. / Р. В. Павелків – К. : Кондор, 2015. – 469 с.
- 62.Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Київ: Кондор, 2015. 469 с.
URL : <https://textbook.com.ua/psihologiya/1473452495/s-18> (дата звернення: 04.09.2023)
- 63.Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Київ : Академвидав, 2011. 376 с.
- 64.Павелків Р.В. Вікова психологія / Р.В Павелків.- К.: Кондор, 2011. - 468 с.
- 65.Перегончук Н. Психологічні основи проявів дезадаптації учнів початкової школи / Н. Перегончук // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів.– Серія «Початкове навчання».– Вип. 5. Частина II.– Вінниця, 2007.– С. 40-42.
- 66.Підручна І. Я – першокласник! : авторська програма / І. Підручна // Психолог. – 2014. – № 15–16.
- 67.Поліщук С.А. Вольові якості у молодших школярів / С.А. Поліщук // Початкова школа. 2000. №2. С. 40-41.
- 68.Пономаренко Л. П. Методы психологической коррекции для работы с детьми младшего школьного возраста / Л. П. Пономаренко, К. Г. Теплякова. – Одесса, 1994. – 76 с.
- 69.Прийменко В. Ефективна адаптація першокласників : програма підтримки / В. Прийменко // Психолог. – 2010. – № 33. – С. 4–10
- 70.Пристинський В.М. Соціально-педагогічні умови адаптації учнів молодшого шкільного віку до навчання в процесі фізкультурної діяльності / В.М. Пристинський, Т.М. Пристинська, І.В. Ахременко //

- Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2013. № 6 (59). С. 151-159.
71. Прищепа О. Психологічні особливості адаптації молодших підлітків до навчання в основній школі / О. Прищепа // Вісник інституту розвитку дитини. Вип. 13. Серія: Філософія, педагогіка, психологія : Збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 149-154.
72. Психологія: Підручник/ Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.Т. Гончарук та ін. – К.: Вид. «Либідь», 2005. – 560с.
73. Рахманкулова Р. Програма роботи з профілактики та корекції дезадаптації у першокласників/ Р.Рахманкулова// Шкільний психолог - 2003.- № 18.
74. Розіна І. В. Вплив тривожності на процес адаптації учнів п'ятих класів / І. В. Розіна, Х. О. Андріяш // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка.-2010.- Т II.-№ 82.- С.168-171.
75. Сідоренко О.В. Методи математичної обробки в психології/ О.В.Сідоренко.- Чернігів.:ООО «Мова», 2003.- 350с
76. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія [Електронний ресурс] /О.В. Скрипченко// Режим доступу: URL: http://pidruchniki.ws/18480901/psihologiya/psihologichna_gotovnist_ditini_shkilnogo_navchannya (дата звернення 14.12.2023р.)
77. Славіна Н. С. Психологічне консультування : навч.-метод. посібник / Н. С. Славіна. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2016. – 69 с.
78. Сьома Н. А. Дослідження довільності психічної активності / Н. А. Сьома // Шкільний психолог – 2000 – № 43.
79. Таніна О. О. Причини шкільної дезадаптації / О. О. Таніна // Причини шкільної дезадаптації. Спрямованість особистості сучасних школярів, 2001. – С. 83-88.
80. Токарева Л. Д. Ціннісні орієнтації дошкільника та їх мотиваційна складова. Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту

- психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2016. Том IV: Психологія розвитку дошкільника. Випуск 12. С. 155-165.
81. Урунтаєва Г.А. Дошкільна психологія / Г.А. Урунтаєва. - М.: Видавничий центр «Академія», 2001. - 336 с.
82. Фатіхова Л.Ф. Проблема готовності до шкільного навчання [Електронний ресурс] / Л.Ф. Фатіхова // Режим доступу: URL: <http://www.i1.studmed.com/psihologicheskie-discipliny/pedagogicheskaya-psihologiya/?page=38&sort=downloads> (дата звернення 10.10.2023р.)
83. Фомина, Л.Ю. Что влияет на формирование самооценки младших школьников / Л.Ю. Фомина // Начальная школа. 2013. № 10. С. 99-102.
84. Цилев В. Діагностика психологічної готовності дітей до школи / В. Цилев // Все про адаптацію. – 2004. – №25-26. – С. 14-21.
85. Цікра І.О. Педагогіка співробітництва – основа сучасної моделі навчально-виховного процесу у вищих військових навчальних закладах / І.О.Цікра, І.М. Куліда // Збірник наукових праць Військова освіта Національного університету оборони України. 2013. № 2 (28). С. 172-180.
86. Черненко О.О. Роль сім'ї та дитячого садка у формуванні готовності дитини до шкільного навчання [Електронний ресурс] / О.О. Черненко
87. Яковлева Н.Ф. Разработка индивидуально ориентированных воспитательных и коррекционно-развивающих программ для социально дезадаптированных детей и подростков / Н.Ф. Яковлева. Умань.: Флинта, 2014. С. 20-28.
88. Яновська Т.А. Особливості розвитку мислення молодших школярів в умовах інтегрованого навчання: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Яновська Т.А. – Ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. К., 2018. 22 с.
89. Mozgalova, N. G., Baranovska, I. G., Hlazunova, I. K., Mikhalishen, A. V., & Kazmirchuk, N. S. (2021). Methodological foundations of soft skills of

musical art teachers in pedagogical institutions of higher education. *Linguistics and Culture Review*, 5(S2), 317-327.

90. Natalia Kazmirchuk, Iryna Baranovska, Nataliia Mozgalova, Olga Shcholokova, Vadym Podorozhnyi. **METHODOLOGICAL ASPECTS OF TEACHER TRAINING FOR THEATRICAL ACTIVITIES WITH PUPILS. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION.** Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I, May 28th-29th, 2021. 235-246.

Додаток А

Глосарій

1. Адаптація — поширена форма взаємодії людини з навколишнім середовищем.

2. Адаптація психологічна – сукупні властивості індивіда, що характеризують його стійкість до умов середовища та рівень пристосування до них; результат такого пристосування.
3. Адаптація шкільна - процес пристосування організму школярів до нових умов життєдіяльності, нового виду діяльності, нових навантажень, пов'язаних з систематичним навчанням.
4. Біологічна адаптація – це пристосування до нового способу навчання та життя.
5. Дошкільна установа – це формування у малюків готовності до навчання.
6. Образне мислення - основний вид мислення в молодшому шкільному віці. Молодший школяр може мислити логічно, але цей вік характеризується сенситивністю до навчання, що спирається на наочність.
7. Перше заняття – один з найважливіших моментів у житті дитини. Для багатьох із них стрес при вступі є переважаючим: звичайні стереотипи змінюються, а розумове напруження зростає.
8. Соціальна адаптація – це процес, за допомогою якого дитина або дитяча група досягають стану соціальної рівноваги при відсутності переживання конфлікту із оточуючими людьми.
9. Шестирічки – реалісти, і фантазери. Їхня уява має велику варіативність та відіграє важливу роль. Діти дуже впевнені в собі. Вони відчують сором і гордість.
10. Шкільна дезадаптація – 1. характеристика соціального середовища (сімейні стосунки та характер впливу, характеристики освітнього середовища, неформальні відносини між міжособистісними стосунками); 2. психологічні особливості (особистісні та особистісні особливості, які перешкоджають нормальній інтеграції в навчальний процес, розвивають девіантну, асоціальну поведінку); 3. медичні симптоми (психофізіологічні аномалії розвитку з клінічно вираженими симптомами).

Додаток Б

**Проективна методика «Школа звірів» (автори Н.І.В'юнова,
К.М.Гайдар)**

Мета: дослідити рівень адаптації учнів у школі.

Матеріали: аркуш паперу, кольорові олівці.

Підготовка до проведення:

Ведучий. Зараз ми з вами зробимо дивовижну подорож в чарівний ліс. Сядьте зручно, розслабтеся, закрийте очі. Уявіть, що ми виявилися на сонячній лісовій галявині. Послухайте, як шумлять листя над головою, м'яка трава торкається ваших ніг. На галявині ви бачите «Школу звірів». Подивіться навколо. Які звірі вчать в цій школі? А який звір у ній вчитель? Чим займаються учні? А якою твариною ви бачите себе? Що ви при цьому відчуваєте? Проживіть ці почуття в собі. Ви можете перебувати ще деякий час у Школі звірів», поки я буду вважати до 10, а потім відкрийте очі.

Інструкція

Ведучий. Ви побували в «Школі звірів». А тепер візьміть олівці і папір і спробуйте намалювати те, що бачили.

Діти виконують завдання.

Подивіться уважно на свій малюнок і знайдіть ту тварину, якою могли б бути ви. Поруч з ним поставте «х» або букву «я».

Інтерпретація

Розміщення малюнка на аркуші. Ближче до верхнього краю аркуша — трактується як висока самооцінка, як невдоволеність своїм статусом у колективі, недостатність визнання. Положення малюнка в нижній частині — невпевненість у собі, низька самооцінка.

Контури фігур. Аналізуються за наявністю або відсутністю виступів (наприклад, щитів, панцирів, голок), чіткістю промальовуваних і затемнених ліній, що означає захист від оточення. Агресивна — якщо виконана в гострих кутах; зі страхом або тривогою — якщо присутнє затемнення контурної лінії; з побоюванням, підозрілістю — якщо поставлені щити, завіси.

Натиск. При оцінці ліній необхідно звернути увагу на натиск. Стабільність натиску свідчить про стійкість, слабкий натиск — про прояв тривожності, дуже сильний — про напруженість. На тривожність може вказувати розірваність ліній, обведення, сліди стирання.

Наявність деталей, що відповідають органам чуттів, — очі, вуха, рот. Відсутність очей свідчить про неприйняття інформації, зображення вух (тим більше великих і детально промальованих) указує на зацікавленість в інформації, особливо у тій, яка стосується думки інших про себе. Розтулений, заштрихований рот — легкість виникнення страхів.

Зуби — ознака вербальної агресії.

Аналіз якості і взаємодії персонажів показує особливості комунікативних стосунків. Велика кількість героїв, які вступають у різні стосунки один з одним (грають, зображені в навчальній діяльності тощо), і відсутність ліній між ними свідчить про сприятливі взаємини з однокласниками. В іншому випадку можна припускати труднощі в побудові контактів з іншими учнями.

Характер стосунків між твариною-вчителем і твариною, яка зображає дитину. Необхідно з'ясувати, чи немає протиставлення між ними. Як розташовані фігури вчителя й учня стосовно один одного?

Зображення навчальної діяльності. У разі відсутності зображення навчальної діяльності можна припустити, що школа приваблює дитину позанавчальною стороною. Якщо ж немає учнів, учителя, навчальної або ігрової діяльності, малюнок не зображує школу тварин або людей, то можна зробити припущення, що у дитини не сформувалася позиція учня, вона не усвідомлює своєї позиції як школяра.

Колірна гама. Яскраві, життєрадісні тони вказують на сприятливий емоційний стан дитини у школі. Похмурі тони можуть свідчити про неблагополуччя і пригнічений стан.

Додаток В

Анкета для батьків

Шановні батьки першокласників! Просимо вас прийняти участь у психологічному дослідженні Дніпропетровського Національного Університету

ім. О.Гончара, на тему «Особливості шкільної адаптації дітей». Доводимо до вашого відома, що отримана інформація є конфіденційною та буде використана лише в наукових цілях. Щирі відповіді допоможуть нам зробити достовірні висновки, щодо адаптації до шкільного навчання вашого малюка.

Просимо відповісти на запропоновані запитання. Підкресліть той варіант, який, на вашу думку, найбільше підходить вашій дитині.

ПІБ(Дитини) _____

Вік вашої дитини _____

Стать дитини _____

1. До навчання в школі дитина була:

- На домашньому виховані.
- Відвідувала дитячий садок.
- Відвідувала адаптаційні курси в школі.
- Відвідувала гуртки розвитку когнітивних якостей (пам'яті, уваги)

Інший варіант _____

2. Чи охоче малюк відвідує школу?

- Неохоче(погано просинається, не може зібратися до школи);
- не дуже охоче(часто запізнюється на заняття);
- охоче, радісно(легко просинається, збирається до школи з гарним настроєм);
- важко відповісти.

3. Чи повністю пристосувалася дитина до шкільного режиму?

- Ще ні(грається на уроках, не розуміє навіщо ходити до школи);
- не зовсім(скаржитья, що у школі не вистачає іграшок);
- в основному, так(на уроках веде себе чемно, не зриває уроки, грається після виконання уроків);
- важко відповісти.

4. Чи є зараз у вашої дитини хронічні захворювання, проблеми зі здоров'ям?

- Так (якщо так то які) _____
- Немає.

5. Опишіть режим дня вашої дитини:

встає о _____

до школи йде самостійно;

до школи дитину відводить _____

відвідує групу подовженого дня з _____ до _____

зі школи повертається самостійно;

зі школи дитину забирає _____ о _____

відвідує додаткові заняття, гуртки, секції _____ раз на тиждень;

робить уроки зазвичай у групі подовженого дня з _____ до _____

робить уроки вдома з _____ до _____

відпочиває з _____ до _____

дивиться телевізор із _____ до _____

грається з _____ до _____

лягає спати о _____

ваша дитина має окрему кімнату _____

має своє місце для роботи й ігор у загальній кімнаті _____

6. Чи часто дитина ділиться з вами шкільними враженнями?

- Інколи(формально розповідає про свої оцінки, відповідає на запитання);
- досить часто(розповідає про досягнення, про спілкування, конфлікти, настрій);
- важко відповісти

7. Який емоційний характер цих вражень?

- Переважно негативні;
- позитивних і негативних приблизно порівну;
- враження переважно позитивні.

8. Чи скаржиться дитина на товаришів по класу, ображається на них?

- Досить часто;
- буває, але рідко;
- такого практично не буває;
- важко відповісти.

9. Чи скаржитесь дитина на вчителя, ображається на нього?

- Досить часто;
- буває, але рідко;
- такого практично не буває;
- важко відповісти.

10. Чи справляється дитина з навчальним навантаженням без напруження?

- Так(вистачає часу для прогулянок, відпочинку, ігор);
- радше, так(час від часу виникає напруження);
- ні(дитина багато часу проводить за уроками, порушується режим відпочинку і навчання);
- важко відповісти.

11. З якими проблемами, пов'язаними з початком шкільного навчання, ви зіткнулися? _____

12. Ваші побажання, щодо організації початкового навчання в школі

Додаток Г

Анкета для вчителя

ПІБ(учня) _____

Дитина встигає за ритмом шкільного життя _____

Дитина активна(на уроках) _____

Дитина фізично активна _____

Любить галасливі, рухливі ігри на перервах _____

Не може довго зосередитися на одному завданні, завжди прагне зробити роботу швидше, не дбаючи про її якість _____

- Навчальний матеріал розуміє відразу _____
- Які предмети найкраще розуміє _____
- Які предмети не вдаються _____
- Домашнє завдання виконує _____
- При несподіваному запитанні вчителя дитина часто губиться. Якщо ж дати час на обмірковування, може відповісти добре _____
- Дуже довго виконує будь-яке завдання _____
- Першокласник приносить до школи іграшки і грається на уроках _____
- Таке враження, що на уроках учневі погано, оживає лише на перервах _____
- Дитина товариська _____
- Має товаришів у класі _____
- Має проблеми з однокласниками _____
- Проблеми якого характеру _____
- Батьки цікавляться навчанням дитини _____
- Батьки дуже настирні в своїй цікавості _____
- Батьки допомагають дитині в навчанні _____
- Батьки скаржаться, що насилу всаджують дитину за уроки _____

Додаток Г

Методика вивчення навчальної мотивації першокласників за підсумками навчання у 1-му класі М. Р. Гінзбурга

Інструкція

Учитель. Зараз я прочитаю тобі оповідь. Хлопчики (дівчатка) розмовляли про школу. Перший хлопчик (дівчинка) сказав (сказала): «Я піду до школи тому, що мене мама примушує. А якби не мама, я б до школи не ходив (не ходила)».

(Учитель демонструє картинку, що характеризує зовнішній мотив.)



Другий хлопчик (дівчинка) запевнив (запевнила): «Я піду до школи тому, що мені подобається вчитися, готувати домашні завдання. Навіть якби школи не існувало, я б однаково вчився (вчилася)». (Учитель демонструє картинку, що характеризує навчальний мотив.) Третій хлопчик (дівчинка) зауважив (зауважила): «Я хотів би (хотіла б) піти до школи тому, що там весело й багато школярів, з яким можна гратися». (Учитель демонструє картинку, що характеризує ігровий мотив.)



Четвертий хлопчик (дівчинка) повідомив (повідомила): «Я піду до школи тому, що я дорослий (доросла). У школі я почуватимуся таким (такою), а в садочку я почувуюся дитиною». (Учитель демонструє картинку, що характеризує позиційний мотив.) П'ятий хлопчик (дівчинка) сказав (сказала): «Я прагну піти до школи тому, що потрібно вчитися. Без навчання жодної справи не зробиш, а навчишся — можеш стати будь-ким, здійснити свою мрію». (Учитель демонструє картинку, що характеризує соціальний мотив.)



Шостий хлопчик (дівчинка) запевнив (запевнила): «Я прагну ходити до школи, щоб отримувати відмінні оцінки». (Учитель демонструє картинку, що характеризує мотив оцінки.)

Після прочитання оповіді вчитель ставить дитині такі запитання:

- Хто з них правий? Чому?
- З ким із них ти хотів би вчитися? Чому?

Діти послідовно тричі обирають відповіді. Якщо їх зміст дитині недостатньо зрозумілий і прозорий, їй нагадують оповідь, знову показують відповідні картинки.

Обробляння результатів

Відповіді дитини (обрання дитиною конкретної картинки) експериментатор занотовує у таблицю й оцінює:

- зовнішній мотив — 0 балів;
- навчальний мотив — 5 балів;
- позиційний мотив — 3 бали;
- соціальний мотив — 4 бали;
- мотив оцінки — 2 бали;
- ігровий мотив — 1 бал.

Необхідно підрахувати, скільки балів отримано окремо за кожним мотивом. Контрольний вибір збільшує кількість балів відповідного вибору.

Мотивацію навчання, що домінує, діагностують за найбільшою кількістю балів. Водночас дитина може керуватися й іншими мотивами. Про несформованість мотивації свідчить відсутність переваг, тобто різне ставлення до навчання в різних ситуаціях.

Додаток Д

Методика «Сходи» В. Щура

Хід виконання: дитині показують намальовану на папері драбинку з 7 сходами.

Середня сходи має форму майданчика і пояснюють завдання: «На трьох нижніх сходах знаходяться погані діти (чим нижче, тим гірше), на майданчику - не погані і не гарні, а на трьох верхніх сходах - гарні діти (чим вище, тим краще).» Кожна сходи має, тим самим, певну змістову характеристику.

Дитина повинна поставити себе на одну зі сходинок і обґрунтувати свій вибір.

Інструкція для дитини

Психолог говорить: «Якщо всіх дітей розставити на цих сходах, то на трьох верхніх сходах опиняться хороші діти: розумні, добрі, сильні,

слухняні – чим вище, тим краще. Так на сходинці 1 знаходяться просто гарні діти, на сходинці 2 - дуже гарні, на сходинці 3 - найкращі. Ти знаєш, що є дуже гарні діти, є погані, є середні. Ось на цій драбинці (показується листок паперу з намальованою драбинкою) середні діти знаходяться посередині, ось на цьому майданчику (показати майданчик). Ці діти не погані, і не гарні, а середні.

А на трьох нижніх сходинках знаходяться погані діти – чим нижче, тим гірші.

Знизу від майданчика знаходяться погані діти, на 2 сходинці знизу - дуже погані, на 3 знизу - найгірші. Зрозумів? Давай повторимо (повторюється з дитиною розташування сходинок). А тепер постав себе на ту сходинку, яку ти, на твою думку, займаєш. Покажи, куди б ти поставив себе, на яку сходинку?».

Щоб легше було виконувати завдання можна помістити на ту чи іншу сходинку картинку із зображенням хлопчика чи дівчинки. Чому ти поставив себе на цю сходинку?».

Оцінювання результатів

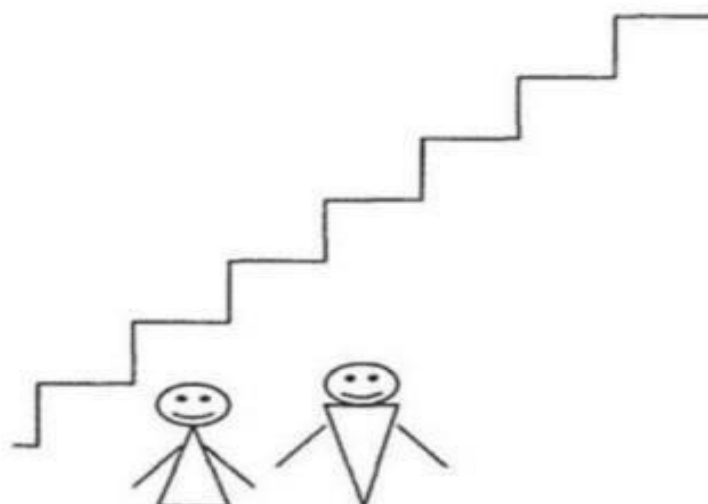
Оцінка здійснюється за 7- бальною шкалою, де перша сходинка (найнижча) відповідає балу 1, середня сходинка (майданчик) відповідає балу 4, верхня сходинка відповідає балу 7. Таким чином, дитина може одержати від 1 до 7 балів.

Обговорення результатів

Для дітей, які вступають у перший клас, характерна наявність високої позитивної самооцінки. У нормі дитина повинна ставити себе не нижче, ніж на 2 сходинку зверху, тобто нормою є самооцінка в 6 балів. 7 чи 5 балів не є відхиленнями від норми, а свідчать про дуже гарні чи просто добрі стосунки до дитини в сім'ї й у дошкільному закладі.

Самооцінка від 1 до 3 балів, тобто віднесення дитиною себе до «поганих» дітей, є важливою ознакою неблагополучного соціального розвитку і, в першу чергу, є показником несприятливого досвіду соціальних

взаємодій. Швидше за все, негативна самооцінка пов'язана з неблагополучними сімейними відносинами чи негативним ставленням батьків до самої дитини або пов'язана з несприятливим досвідом спілкування дитини в дошкільному закладі. Необхідно з'ясування конкретні причини негативної самооцінки, тому що на цій підставі можна прогнозувати успішність включення дитини в колектив класу і будувати програму корекції образу «Я» дитини.



Додаток Е

Методика дослідження шкільної тривожності Р. Теммла, М. Доркі, В. Амена

Експериментальний матеріал – 14 малюнків, кожний з яких відображає певну типову для життя молодшого школяра ситуацію.

Кожний малюнок виконано у двох варіантах: для дівчинки (та для хлопчика) Обличчя дитини не вимальоване, а лише контур голови. Кожний малюнок доповнений двома зображеннями дитячої голови, що за розмірами точно відповідає контурам обличчя на малюнку. На одному із двох зображень – усміхнене обличчя, на іншому – сумне.

Малюнки демонструють дитині в чітко визначеному порядку один за одним. Бесіда відбувається в окремій кімнаті. Показуючи дитині малюнок, дослідник дає інструкцію.

Інструкція

1. Гра з молодшими дітьми.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде у дитини: веселий чи сумне? Він (вона) грає з малюками».

2. Дитина і мати з немовлям.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе? Він (вона) гуляє зі своєю мамою і малюком».

3. Об'єкт агресії.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: веселе або сумне?»

4. Одягання.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини? Він (вона) одягається».

5. Гра зі старшими дітьми.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) грає зі старшими дітьми».

6. Вкладання спати на самоті.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе? Він (вона) йде спати».

7. Умивання.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) у ванній».

8. Догана.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: веселе або сумне?»

9. Ігнорування.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе?».

10. Агресивний напад.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: веселе або сумне?»

11. Збирання іграшок. «Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) прибирає іграшки».

12. Ізоляція.

«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе?»

13. Дитина з батьками.

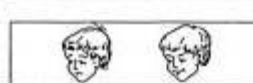
«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) зі своїми мамою і татом».

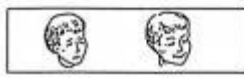
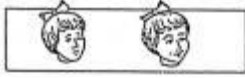
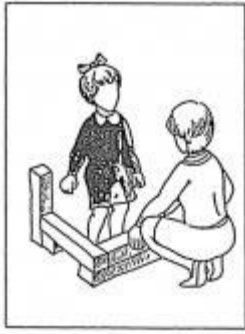
14. Їжа на самоті.

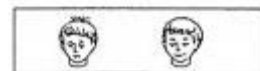
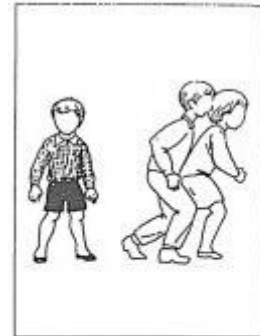
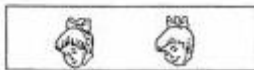
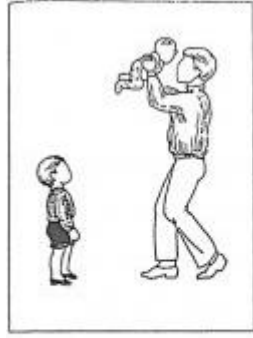
«Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе? Він (вона) їсть».

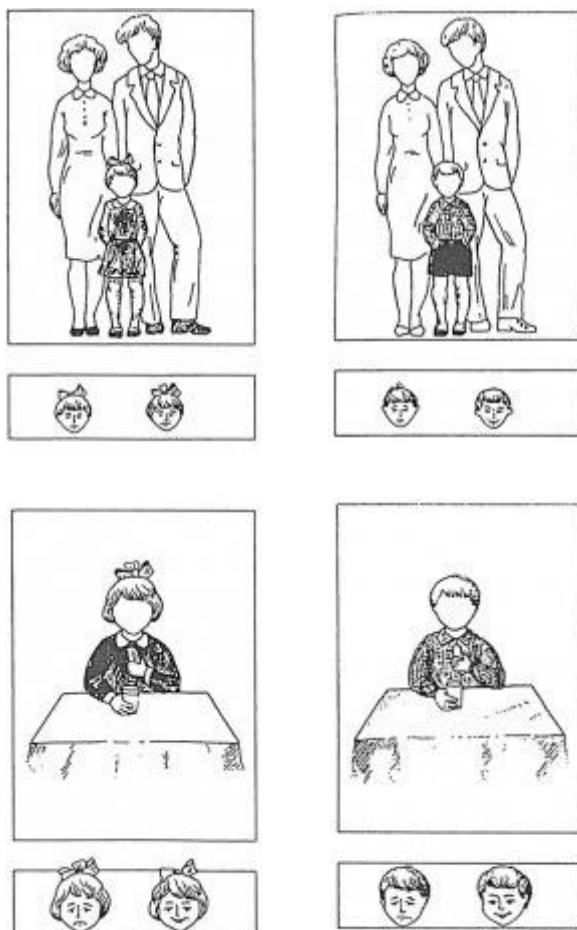
Щоб уникнути персеверативних виборів у дитини в інструкції чергуються визначення обличчя. Додаткові питання дитині не задаються.

Вибір дитиною відповідного обличчя і словесні висловлювання дитини можна зафіксувати в спеціальному протоколі.









Аналіз результатів тесту

Кількісний аналіз

На підставі даних протоколу обчислюється індекс тривожності дитини (ІТ), що дорівнює процентному відношенню числа емоційно негативних виборів (сумне обличчя) до загального числа малюнків (14):

$$ІТ = (\text{число емоційних негативних виборів} / 14) * 100\%$$

Залежно від рівня індексу тривожності діти підрозділяються на 3 групи:

- високий рівень тривожності (ІТ вище 50%);
- середній рівень тривожності (ІТ від 20 до 50%);
- низький рівень тривожності (ІТ від 0 до 20%).

Методика спостереження Р. Сірса

Діти оцінюються у відповідності з наступними ознаками за шкалою Сірса:

1. Часто напружений, скутий.
2. Часто гризе нігті. Смокче палець.
3. Легко лякається.
4. Чутливий.
5. Плаксивий.
6. Часто агресивний.
7. Уразливий.
8. Нетерплячий, не може чекати.
9. Легко червоніє, блідне.
10. Має труднощі в зосередженні, особливо в екстремальній ситуації.
11. Метушливий, багато зайвих жестів.
12. Потіють руки.
13. При безпосередньому спілкуванні з працею включається в роботу.
14. Надмірно голосно або надмірно тихо відповідає на запитання.

Лист спостережень: прізвище, ім'я дитини, номер ознаки

Обробка результатів: 1 – 4 ознаки – низька тривожність(адаптивний) 5 – 6 ознак – виражена тривожність(креативний) 7 і більше ознак – висока тривожність(дезадаптивний).

Колірний тест відносин Люшера

Інструкція. Подивися, тут розташовані кольорові карточки. Зараз ти будеш підбирати карточку відповідно до тієї чи іншої людини, до її характеру. Далі має сенс з'ясувати, чи знає дитина, що таке характер і дати зрозуміти, що вона буде підбирати: ... колір, що підходить саме до людини, а не до її одягу і не той колір, який людина любить одягати. Давай спробуємо. Підбери колір до характеру твого друга ... (психолог називає ім'я дитини). Після вибору дитини, яким би він не був, психолог дає схвальну оцінку, зауважуючи при цьому, що кожен колір може бути обраний стільки разів, скільки потрібно.

Після цього обрана дитиною колірною картка кладеться на своє місце. Далі доцільно називати дитині значущі особи для колірною вибору в порядку зворотному значущості осіб для дитини, тобто найбільш значущі особи називаються останніми. В останню чергу дитину просять вибрати колір, що підходить до її власного характеру. Всі вибори, а також реакції дитини на процедуру вибору фіксуються.

Після завершення асоціативної процедури кольорові картки накриваються білим аркушем паперу і бажано на деякий час зайняти дитину яким-небудь стороннім цікавим заняттям. Тривалість подібного заняття не повинна перевищувати 5-7 хвилин.

Далі колірні картки відкриваються (вони повинні знаходитися в полі зору без відблисків від освітлювальних приладів і, бажано, при тому ж рівні освітлення) і кольори ранжуються дитиною в порядку переваги, починаючи від найбільш приємного.

Методика «Що мені подобається у школі» (Автор М.Г. Ласкунова)

Інструкція

«Діти, намалюйте, що вам найбільше подобається в школі. Малювати можна все, що хочете. Малюйте, як зможете, оцінки за нього ставитися не будуть».

Наведемо приблизну схему аналізу та оцінки малюнків:

1. Невідповідність темі вказує на:

а) відсутність шкільної мотивації і переважання інших мотивів, найчастіше ігрових. У цьому випадку діти малюють машини, іграшки, військові дії, візерунки і пр. Свідчить про мотиваційної незрілості;

б) дитячий негативізм. У цьому випадку дитина наполегливо відмовляється малювати на шкільну тему і малює те, що він найкраще вміє і любить малювати. Така поведінка властива дітям із завищеним рівнем домагань і труднощами пристосування до чіткого виконання шкільних вимог;

в) неправильне тлумачення поставленої задачі, її розуміння. Такі діти або нічого не малюють або змальовують у інших сюжети, що не мають відношення до даної теми. Найчастіше це властиво дітям із затримкою психічного розвитку.

2. Відповідність заданій темі говорить наявності позитивного відношення до школи, при цьому враховується сюжет малюнка, тобто що саме зображено:

а) навчальні ситуації - вчитель з указкою, що сидять за партами учні, дошка з написаними завданнями і т.п. Свідчить про високу шкільної мотивації та навчальної активності дитини, наявності у нього пізнавальних навчальних мотивів;

б) ситуації неучебной характеру - шкільне завдання, учні на перерві, учні з портфелями і т.п. Властиві дітям з позитивним ставленням до школи, але більшою спрямованістю на зовнішні шкільні атрибути;

в) ігрові ситуації - гойдалки на шкільному дворі, ігрова кімната, іграшки та інші предмети, що стоять у класі (наприклад, телевізор, квіти на вікні і т.

п.). Властиві дітям з позитивним ставленням до школи, але з переважанням ігрової мотивації.

Для більшої надійності оцінки дитячих малюнків при проведенні обстеження доцільно запитати дитину, що він зобразив, чому намалював той чи інший предмет, ту чи іншу ситуацію.

У ряді випадків за малюнками дітей можна судити не тільки про рівень їх навчальної мотивації, про їх ставлення до школи, але і виявити ті сторони шкільного життя, які є для дитини найбільш привабливими.

Так, наприклад, школярі з психомоторной расторможенностью, підвищеною руховою активністю нерідко зображають гру в футбол на уроці фізкультури, бійки з хлопцями на перерві, можуть намалювати клас, в якому все перевернуто догори дном, і т. п. Чутливі, сентиментальні діти, малюючи навчальну ситуацію, обов'язково включають в неї декоративні елементи (орнамент, квіти, дрібні деталі інтер'єру класу і т.п.). Однак аналіз змісту малюнків є складною самостійною задачею і вимагає від експериментатора доброго володіння проєктивними техніками.